

Maurice Brinton

Het irrationele in de politiek

DE STRUIKROVER

ISBN 90 70624 05 2

15 12, 12

Maurice Brinton

Het irrationele in de politiek
Over conditionering, sexuele onderdrukking
en het irrationele in de politiek.

DE STRUIKROVER
AMSTERDAM 1986

auteur : BRINTON; Maurice
titel : Het irrationele in de politiek
Over conditionering, sexuele onder-
drukking en het irrationele in de
politiek.
origineel : Authoritarian conditioning, sexual
repression and the irrational in
politics. Solidarity, London 1970
vertaling : Subversief kollektief,
Postbus 10447, Amsterdam
illustraties : Adriaan van Waalwijk
Sarphatistraat 62, Amsterdam
omslagfoto : 'Hoer achter tralies'
Adriaan van Waalwijk
oplage : 250
ISBN : 90 70624 05 2
uitgever : De Struikrover
Postbus 14688, 1001 LD Amsterdam
Maart 1986

Inhoud

Het irrationele in de politiek	5
Noten	49
De Russische ervaring	56
Noten	67
Zetkin - Herinneringen aan Lenin	70
Andere edities en werken van M. Brinton	79
Bijlage - Subversief pamflet no. 12	81

TWO MEN TALKING ABOUT WOMEN

1. ENKELE VOORBEELDEN

Voor iedereen die geïnteresseerd is in politiek doemt het irrationele gedrag van individuen, groepen of grote delen van de bevolking op als een onaangenaam, angstaanjagend maar onomstotelijk feit. Hier volgen een paar voorbeelden.

Tussen 1914 en 1918 slachtten miljoenen arbeiders elkaar af in "de oorlog om een eind te maken aan oorlogen". Zij stierven niet voor hun eigen doeleinden maar ze verdedigden de belangen van hun respektievelijke leiders.

Zij die niets hadden sloten zich aan bij hun respektievelijke vlaggen en vermoordden elkaar in naam van "de Keizer", of "de Koning en het Vaderland".

Twintig jaar later herhaalde dit proces zich op nog reusachtiger schaal.

In het begin van de jaren Dertig werd Duitsland getroffen door de economische crisis. Er waren honderduizenden werklozen en velen van hen leden honger.

De Bourgeois-maatschappij toonde zich absoluut niet in staat om zelfs de meest elementaire, materiële noden van de mensen te lenigen.

De tijd was rijp voor een radikale verandering. Maar op dit cruciale moment gaven miljoenen mannen en vrouwen (waaronder zeer aanzienlijke groepen uit de Duitse arbeidersklasse) er de voorkeur aan om de primitief nationalistiese, zichzelf tegensprekende (anti-kapitalistiese en anti-kommunistiese) aansporingen van een reaktionaire demagoog te volgen, die een mengeling van ras-senhaat, puritanisme en etnologiese nonsens predikte in plaats van het te wagen om aan de onbekende weg van de sociale revolutie (1) te beginnen.

In New Delhi namen in 1966 honderdduizenden half-verhongerende Indiase boeren en armen uit de steden actief deel aan de grootste en meest strijdlustige demonstratie die de stad ooit gekend had.

Hele delen van de stad werden bezet, politie-agenten werden aangevallen, auto's en bussen in brand gestoken. Het doel van deze massale aktie was echter niet het protesteren tegen het sociale systeem dat de grote massa in voortdurende staat van armoede hield en een schijnvertoning van hun levens maakte. Het was om een wetgeving aan de kaak te stellen die het slachten van koeien, onder bijzondere omstandigheden, toestond. Indiase "revolutionairen" waren ondertussen niet in de positie om kommentaar van betekenis te leveren. Stonden zij niet nog steeds toe dat hun ouders huwelijken voor hen regelden, en dat kaste-overwegingen herhaaldelijk hun politiek kleurde?

Vele miljoenen arbeiders in Groot Brittanië, die te-leurgesteld zijn in de staat van dienst van de huidige Labour-regeringen met hun loonstops en aanvalspogingen op de vakbonden, zullen in de komende weken op de Konservatieve partij stemmen. Zoals zij dit in 1930 deden. En in 1950-51. Of zullen zij naar de onuitgesproken aanmoediging van zichzelf revolutionair noemende mensen luisteren en Labour stemmen, in de hoop dat het allemaal "anders" zal worden "de volgende keer". (2)

Op een meer werelds niveau is het gedrag van de konsumenten net zo min "rationeel" als dat van de kiezers of van de onderdrukte klassen in de geschiedenis.

Zij die begrijpen hoe de algemene voorkeur van de mensen in elkaar zit, weten hoe gemakkelijk de vraag kan worden gemanipuleerd. Reklame-deskundigen zijn er ten volste van overtuigd dat rationele keuze weinig te maken heeft met konsumenten-voorkeuren.

Wanneer een huisvrouw wordt gevraagd waarom zij het ene produkt boven het andere verkiest, zijn de redenen die zij geeft zelden de echte. (Ook al handelt zij volkomen te goeder trouw).

In hoge mate onbewuste motieven beïnvloeden zelfs de ideeën van revolutionairen en het type organisatie

waarin zij verkiezen aktief te zijn. Op het eerste gezicht zou het tegenstrijdig kunnen lijken dat zij die streven naar een niet-gebonden en creatieve maatschappij, gebaseerd op gelijkheid en vrijheid, zou moeten breken met burgerlijke opvattingen alleen om geloof te hechten aan de hiërarchiese, dogmatiese, manipulerende en puriteinse ideeën van Lenin. Het zou vreemd kunnen lijken dat hun verwerping van de irrationele en willekeurig opgelegde gedragspatronen van de burgermaatschappij, met zijn eisen van kritiekloze gehoorzaamheid en aanvaarding van gezag, de vorm aanneemt van het toppunt van vervreemde aktiviteit : het folterende "spoor" volgen van een voorhoede-partij. Het zou vreemd kunnen lijken dat zij die er bij de mensen op aandringen om zelfstandig te denken en de hersenspoeling van de massa-media te weerstaan, beangstigd zouden worden wanneer nieuwe ideeën de kop opsteken die problemen veroorzaken binnen hun eigen gelederen. (3)

Of dat revolutionairen vandaag de dag nog steeds proberen persoonlijke suksessen te boeken, door hun toevlucht te nemen tot methoden die buiten in de burgerlijke jungle gelden. Maar, zoals we zullen aantonen, is er een interne samenhang tussen al deze ogenschijnlijke irrationaliteit.

2. ENIGE INADEKWATE VERKLARINGEN

Gekonfronteerd met storende factoren zoals massale steun van de bevolking voor imperialistiese oorlogen of de opkomst van het fascisme zal een zeker type traditioneel revolutionair gegarandeerd een van te voren te verwachten antwoord geven. Hij zal automatisch het verraad of de inadekwaatheid van de 2e of 3e Internationale of van de Duitse Kommunistiese Partij of van het één of andere leiderschap, dat om de één of

andere reden faalde zich tegen de historische gebeurtenis opgewassen te tonen. Mensen die zo redeneren schijnen zelfs geen waarde te hechten aan het feit dat de herhaalde tolerantie van de massa's voor zulke ver- raadplegingen of inadekwaatheden in zichzelf een serieuze verklaring rechtvaardigt.

Meer intellectueel ingestelde revolutionairen zullen de schuld ergens anders aan toeschrijven. De middelen ter beïnvloeding van de publieke opinie (de pers, de radio, t.v., de kerken, scholen en universiteiten) zijn in handen van de heersende klasse. Deze media verspreiden konsekwent ideeën, waarden en prioriteiten van de heersende klasse, dag in dag uit. Wat verspreid is, raakt alle lagen van de bevolking en besmet iedereen. Is het (zo) verbazingwekkend dat onder dergelijke omstandigheden de massa nog steeds vasthoudt aan reakti- onaire ideeën? (4), zullen deze revolutionairen met een vernietigend lachje vragen.

Deze verklaring, alhoewel gedeeltelijk juist, is onvoldoende. Op den duur zal het niet de voortdurende aanvaarding van de bourgeois-regering verklaren - of dat zo'n regering omvergeworpen is om vervolgens vervangen te worden door staat-kapitalistische instellingen, die in beginsel eenzelfde soort hiërarchische verhoudingen omvatten (zoals: verering van de leider, totale delega- tie van macht aan een elite-partij, aanbidding van ont- hulde waarheden die te vinden zijn in de heilige teksten of geschriften van het Centrale Comité).

Als miljoenen mensen (zowel in het Oosten als in het Westen) de gevolgen van hun exploitatie niet aankunnen, als zij de hun opgelegde intellectuele en persoonlijke onder-ontwikkeling niet bemerken, als zij het niet kun- nen verdragen om naar de leegte van hun leven te kijken, als zij zich niet bewust zijn van het intrinsieke, re- pressieve karakter van zoveel van wat zij als rationeel, "gezond verstand", voor de hand liggend of "natuurlijk" (hiërarchie, ongelijkheid van het puriteinse ethos bij-

Scheitje

voorbeeld), als zij bang zijn om het initiatief te nemen, om nieuwe dingen te denken en om nieuwe paden te betreden en of ze wel ooit bereid zullen zijn om deze of die leider te volgen (die hen gouden bergen belooft), of deze of gene partij (die zich tot taak stelt de wereld voor hen te veranderen), komt dat omdat er belangrijke factoren in het spel zijn die hun gedrag vanaf zeer jonge leeftijd konditioneren en die hen de toegang tot een andere vorm belet.

Laten we even serieus de gemiddelde britse kiezer uit de arbeidersklasse, van middelbare leeftijd van vandaag de dag in beschouwing nemen (het maakt in dit verband weinig uit of hij Konservatief of Labour stemt). Waarschijnlijk is hij hiërarchie-bewust, haat hij buitenlanders, is hij racistisch, vóór de monarchie, voor orde en gezag, tégen demonstranten, langharige studenten en tégen drop-outs. Hij is vrijwel zeker seksueel onderdrukt (en vandaar een gretig afnemer van de vervormde seksualiteit die eindeloos wordt uitgebeeld in de "News of the World"). Geen enkele "praktisch" ingestelde partij (die op de macht mikt via de stembus) zou het in zijn hoofd halen om aan de kiezer te appeleren via de voorspraak tot gelijkheid van salariering, self-management aangaande de produktie, rassen-integratie, hervorming van het strafrecht, afschaffing van de monarchie, opheffing van het politieke apparaat, seksuele vrijheid voor adolescenten of de legalisatie van marihuana. Iemand die dit soort van "overgangsprogramma" verkondigt, zou niet alleen falen in het verkrijgen van steun, maar zou zelfs voor gek aangezien worden.

Maar er is een zelfs nog belangrijker feit. Iemand die dit soort zaken probeert te bespreken zal vrijwel zeker niet alleen ongeloof aantreffen, maar ook die duidelijke vijandigheid die vaak latente angst inhoudt (5). Je krijgt dit soort reacties niet als je diverse onzinnige of uitgesproken belachelijke stellingen betwist. Bepaalde onderwerpen zijn duidelijk emotioneel beladen.

Als je erover spreekt wekt dit vreemde weerstanden op, die nauwelijks vatbaar zijn voor rationeel betoog.

Het doel van deze brochure is om de aard en de oorzaak van deze weerstanden te onderzoeken en om aan te tonen dat deze niet aangeboren, maar sociaal bepaald zijn. (Als ze aangeboren waren, dan zou er totaal geen rationeel of socialistisch perspectief zijn). We zullen tot de konklusie geleid worden dat deze weerstanden het resultaat zijn van een lange konditionering die teruggaat naar de allervroegste jeugd, en dat deze konditionering doorgegeven wordt door de ook al gekonditioneerde ouders en door het hele instituut van het patriarchale gezin. Het netto resultaat is een krachtige versterking en bestendiging van de overheersende ideologie en de massa produktie van personen die slaafsheid in zich hebben, individuen die bereid zijn om in een later stadium het gezag van de onderwijzer, priester, werkgever en politikus te accepteren (en het heersende patroon van "rationaliteit" te onderschrijven).

Als we deze kollektieve karakterstructuur begrijpen, geeft dit ons nieuw inzicht in het vaak "irrationele" gedrag van individuen of sociale groepen en in de "irrationaaliteit in de politiek". Het zou de mens ook wel eens nieuwe mogelijkheden kunnen geven om deze hindernissen te overwinnen.

3. HET GENEGERDE GEBIED EN TRADITIONEEL LINKS

Dit hele gebied is grotendeels genegeerd geweest door marxistische revolutionairen.

Er kan geen schuld aan Marx of Engels toegeschreven worden voor deze nalatigheid.

Het geëigende middel om dit aspect van menselijk gedrag, (nl. psycho-analyse) te begrijpen werd pas in de eerste twintig jaar van deze eeuw ontwikkeld. Freud's grootste

bijdrage tot kennis (nl. het onderzoek naar kausaliteit in het psychologisch leven, de beschrijving van kinderen jeugd-seksualiteit, de eerlijke verklaring van het (over)duidelijke feit dat seks meer inhoudt dan alleen maar het voortplantingsproces, de (h)erkenning van de invloed van onbewuste, instinktieve neigingen - en hun onderdrukking - in het bepalen van gedragspatronen, de beschrijving van hoe dat soort neigingen onderdrukt worden in overeenstemming met de heersende maatschappelijke voorschriften, de analyse van de consequenties van deze onderdrukking voor wat betreft de symptomen en algemeen gezien "de overweging van de niet-officiële en niet-bevestigde kanten van het menselijk leven) (6) werd pas meerdere tientallen jaren na de dood van Marx deel van onze kulturele erfenis.

Bepaalde reaktionaire aspecten van de traditionele psycho-analyse (de "noodzakelijke" aanpassing van het instinktieve leven aan de voorwaarden van een maatschappij wiens klasse karakter nooit expliciet uitgesproken is, de "noodzakelijke" sublimatie van "ongedisciplinerde" seksualiteit om "maatschappelijke stabiliteit" te behouden, "civilisatie" en het kulturele leven van de maatschappij (7), de theorie van het doodsinstinkt, enz.) werden nog later weer overtroffen door de revolutionaire psycho-analyse van Wilhelm Reich (8) en anderen.

Reich trachtte een sociale psychologie op te bouwen die zowel op marxisme als psycho-analyse gebaseerd was. Zijn doel was om uit te leggen hoe ideeën in mensen opkomen, in relatie tot de feitelijke staat van hun leven, en hoe zulke ideeën op hun beurt het gedrag van de mens beïnvloedt.

Er was duidelijk een discrepantie tussen de materiële situatie van de massa en hun konservatieve levensopvatting.

Er was geen (beroep op de) psychologie voor nodig om te begrijpen waarom een hongerige man brood steelt of

waarom arbeiders, die het zat zijn om gemanipuleerd te worden, hun gereedschap neerleggen (=staken).

Wat de sociale psychologie echter moest uitleggen was niet waarom een uitgehongerde persoon steelt of waarom een uitgebuite persoon staakt, maar waarom de meerderheid van uitgehongerde personen niet steelt en waarom de meerderheid van de uitgebuite personen niet staakt.

De traditionele sociologie zou een bevredigende verklaring kunnen geven van een sociaal verschijnsel wanneer het menselijk denken en handelen een rationeel doel dient, wanneer het de bevrediging van behoeften dient en een directe uitdrukking geeft aan de economische situatie.

De traditionele sociologie faalt echter wanneer het menselijk denken en handelen in tegenspraak zijn met de economische situatie, wanneer - met andere woorden - de verschijnselen irrationeel zijn. (9).

Wat was er nieuw, op het terrein van revolutionaire theorie, aan dit soort bezorgdheid?

Traditionele marxisten hebben het effect van ideeën op de materiële structuur van de maatschappij altijd onderschat - en zij doen dit nog steeds.

Als papagaaien zeggen zij keer op keer, dat economische infra-structuur en ideologische superstructuren wederkerig op elkaar inwerken.

Maar dan vervolgen zij om wat in essentie een dialectische verhouding van wederkerigheid is, te beschouwen als een bijna exclusief unilateraal proces (een economische "basis" die bepaalt wat er op het gebied van ideeën omgaat).

Ze hebben nooit geprobeerd om concreet uit te leggen hoe een reaktionaire politieke doktrine zo'n massale basis heeft gekregen en later een hele natie in beweging heeft gekregen (hoe, bijvoorbeeld, in de begin jaren Dertig, de nazi-ideologie zich zo snel door alle lagen van de Duitse maatschappij verspreidde het proces hield ook de nu goed gedocumenteerde massale desertie van duizenden

kommunistiese militanten naar de gelederen van de Nazi's in) (10).

Volgens een "ketterse" Marxist, Daniël Guerin, schrijver van een van de meest intellektualistische, sociale, economische en psychologische interpretaties van het fascistiese fenomeen: "Sommige mensen vinden zichzelf erg "marxistisch" en erg "materialistisch" als zij menselijke factoren verwaarlozen en zich alleen bezighouden met materiële en economische feiten. Ze brengen cijfers, statistieken en percentages bijeen. Ze bestuderen met extreme precisie de diepe oorzaken van sociale verschijnselen. Maar omdat ze niet met dezelfde precisie bestuderen hoe deze oorzaken zich in het menselijk bewustzijn afspiegelen, ontgaat hen de (levende) werkelijkheid. Omdat zij alleen maar geïnteresseerd zijn in materiële factoren begrijpen ze er absoluut niets van dat de ontberingen die de massa(s) doorstaan hebben, omgezet worden in streven van een religieus soort (11). Zulke "marxisten" - en zij maken vandaag de dag de overweldigende meerderheid van het soort uit kunnen niet het gebrek aan korrelatie verklaren tussen de economische frustraties van de werkende klasse en het gemis aan wil om een einde te maken aan het systeem wat dit veroorzaakt.

Ze bevatten niet dat als bepaalde geloof-stellingen in het denken van de massa verankerd raken en het gedrag beïnvloeden zichzelf, in feite geschiedenis worden.

Reich vroeg zich af wat het daarom precies was wat in het werkelijke leven de wil tot revolutie van de onderdrukten beperkte.

Zijn antwoord was dat de arbeidersklasse makkelijk beïnvloed wordt door reaktionaire en irrationele ideeën omdat zulke ideeën vruchtbare bodem raken. (12).

Voor de gemiddelde Marxist zijn arbeiders volwassenen die hun werkvermogen aan de kapitalisten verhuurden en die door hen geëxploiteerd werden. Dit was tot op bepaalde hoogte juist.

Maar als je de politieke stellingnames van de arbeidersklasse wilde begrijpen, dan moest men met alle aspecten van het leven van de werkende klasse rekening houden. Dit hield in dat bepaalde (over)duidelijke feiten onderkend moesten worden, nl. dat de arbeider een jeugd heeft gehad, dat hij opgevoed is door ouders die zelf gekonditioneerd zijn door de maatschappij waarin zij leefden, dat hij een vrouw en kinderen had, seksuele behoeften had, financiële onzekerheid en dat er illegale (niet-professionele) abortussen plaatsvonden; dat deze problemen juist in de kringen van de arbeidersklasse erg akuit waren. Waarom zouden zulke factoren verwaarloosd worden bij het proberen te verklaren van het gedrag van de werkende klasse? Reich probeerde een totale analyse te ontwikkelen die zulke feiten zou omvatten en die de juiste belangrijkheid aan deze feiten zou toekennen.

4. HET CONDITIONERINGS PROCES

Door het leren gehoorzamen aan hun ouders, leren kinderen gehoorzaamheid in het algemeen.

De eerbied die in het gezin geleerd is zal zich telkens manifesteren wanneer het kind in z'n latere leven een "superieur" tegenkomt.

Seksuele repressie - door de zelf al seksueel onderdrukte ouders (13) - is een integraal deel van het conditioneringsproces.

Rigide en obsessieve ouders beginnen met het opleggen van strakke voedingstijden aan de zuigeling. Zuigelingen die nauwelijks in staat zijn om rechtop te zitten regelmatige tijden op te leggen om op de pot te gaan. Ze zijn geobsedeerd door voedsel, ontlasting en het "inprenten" van goede manieren.

Wat later gaan zij hun masturberende kind van vijf jaar kwaad toespreken en straffen. Soms zullen zij hun kin-

deren zelfs met lichamelijke verminking bedreigen (14). (Zij kunnen niet accepteren dat kinderen op die leeftijd - of eigenlijk op wat voor leeftijd dan ook - plezier aan seks zouden beleven). Ze zijn met afschuw vervuld wanneer ze ontdekken dat er seksueel exhibitio- nisme tussen instemmende jonge kinderen in het geheim plaatsvindt.

Nog later zullen zij hun kind van 12 jaar waarschuwen voor de verschrikkelijke gevaren van "echte masturbatie". Ze zullen op de klok kijken om te zien hoe laat hun vijftienjarige dochter thuiskomt, of ze doorzoeken de zakken in de kleding van hun zonen naar voorbehoeds- middelen.

Voor de meeste ouders zijn de opvoedingsjaren één lange anti-seksuele geschiedenis.

Hoe reageert een kind hierop? Hij past zich proef- ondervindelijk aan. Hij wordt kwaad toegesproken en gestraft als hij masturbeert. Hij past zich aan door zijn seksualiteit te onderdrukken. Een poging van her- bevestiging van seksuele behoeften neemt dan de vorm aan van opstand tegen het ouderlijk gezag. Maar deze op- stand(igheid) wordt opnieuw gestraft; gehoorzaamheid wordt bereikt door straf. Straf zorgt er ook zeker voor dat de verboden activiteiten schuldgevoelens (15) los- maken die misschien (maar vaker niet) voldoende zijn om hen te remmen. (16).

De angst die men associeert met de vervulling van seksuele behoeften wordt een deel van de angst die men associeert met alle opstandige gedachten of akties (seksualiteit en alle uitingen van opstandigheid worden allebei zonder onderscheid bedwongen ingeperkt door de "opvoeders"). Het kind komt er geleidelijk aan toe om behoeftes te onderdrukken die, als eraan toegegeven zou worden, ouderlijke onstemdheid zou oproepen of die zouden resulteren in straf, en het kind wordt uiteinde- lijk bang voor zijn seksuele drang en voor zijn nei- gingen tot opstand(igheid).

In een later stadium wordt een ander soort evenwicht be- reikt, die wel eens als volgt omschreven is : "heen en weer geslingerd worden tussen verlangens die weerzinwek- kend zijn voor mijn geweten en een geweten dat weerzin- wekkend is voor mijn verlangens". (17). Het individu is volledig getekend door zijn repressies (18).

Het jongetje associeert vroeg(tijdige) verdringing met een identificatie van de vader-figuur.

Op een bepaalde manier is dit een voorloper van de la- tere identificatie van de jonge volwassene met de "autoriteit" van "zijn" partij. De vader is eigenlijk de vertegenwoordiger van de staat en van autoriteit in de nucleus van het gezin.

Om zijn seksuele behoeften en zijn rebellie tegen zijn ouders te neutraliseren, ontwikkelt het kind "overkompensaties".

De onbewuste opstand tegen de vader veroorzaakt onder- danigheid, de angst voor seksualiteit veroorzaakt preutsheid. We kennen allemaal wel oude vrijsters en vrijgezellen die altijd maar weer op hun hoede zijn voor welk spoor van seksuele aktiviteit dan ook tussen kin- deren. Hun bezorgdheid is duidelijk het resultaat van hun diepgewortelde angsten voor hun eigen seksualiteit. De weerstand van de meeste revolutionairen om deze on- derwerpen te bespreken wordt gemotiveerd vanwege hetzelfde soort gevoelens.

Een ander veel voorkomend bijprodukt van seksuele onderdrukking is het splitsen van seksualiteit in verschillende onderdelen.

Zachtheid krijgt een positieve waardering, terwijl sen- sualiteit veroordeeld wordt. Bij veel jonge mannen gezien zie je een dissociatie tussen affektiviteit en seksueel genoegen en dit leidt ertoe dat zij een dubbele seksuele moraal toepassen. Zij idealiseren een of ander meisje terwijl ze bij andere meisjes, die ze openlijk of onderbewust verachten, hun seksuele behoeften proberen te bevredigen.

De weg naar een gezond seksleven voor adolescenten wordt door zowel interne als externe obstakels geblokkeerd.

De externe obstakels (bijvoorbeeld de moeilijkheid om een rustige plek te vinden waar je niet gestoord wordt, de moeilijkheid om te ontsnappen aan de "kontrole" van het gezin, enz.) zijn duidelijk genoeg. De interne (psychologische) obstakels kunnen bij tijd en wijle zó ernstig zijn dat ze de perceptie van de seksuele behoefte beïnvloeden.

De twee soorten obstakels (intern en extern) werken wederzijds versterkend. Externe factoren bevestigen seksuele repressie en de seksuele repressie maakt je beïnvloedbaar door de externe factoren. Het gezin is de spil van deze vicieuze cirkel.

Hoe succesvol repressie ook mag lijken, de onderdrukte materie is er natuurlijk nog wel. Maar het zit nu ondergronds. Nadat iemand een bepaalde set "kulturele" waarden heeft geaccepteerd, moet hij zichzelf beschermen tegen alles wat het zo pijnlijk verkregen evenwicht kan verstoren. Hij moet constant een gedeelte van zijn psychologische potentieel mobiliseren tegen de "verontrustende" invloeden. Behalve dat het neuroses en psychoses teweegbrengt, resulteert de energie die verbruikt wordt voor deze konstante repressie erin dat er moeilijkheden ontstaan in het denken en de concentratie; dat er een vermindering van bewustzijn optreedt en er waarschijnlijk een verzwakking in het mentale vermogen plaatsvindt. "Niet kunnen concentreren" is misschien wel het meest voorkomende neurotische symptoom.

Volgens Reich maakt "de onderdrukking van de natuurlijke seksualiteit in het kind, in het bijzonder de genitale seksualiteit het kind bevreesd, verlegen, gehoorzaam, bang voor autoriteiten, "goed" en "aangepast" in de autoritaire zin; het verlamt de rebellerende krachten omdat iedere rebellie met angst beladen is. Door het remmen van de seksuele nieuwsgierigheid en de

seksuele gedachten van het kind, produceert het een algemene remming in het denken en in de kritiese vermogens. Kort gezegd: het doel van seksuele repressie is het maken van iemand die aangepast is aan de autoritaire orde en iemand die, ondanks alle ellende en vernedering, zich aan die autoritaire orde zal onderwerpen. Het resultaat is de angst voor vrijheid en een conservatieve, reaktionaire mentaliteit. (Seksuele repressie draagt bij tot politieke reactie, niet alleen door dit proces, wat het massa-individu passief en a-politiek maakt, maar ook door het structureel inbouwen van een belang om de autoritaire orde te steunen. (19) ((mijn eigen nadruk MB))

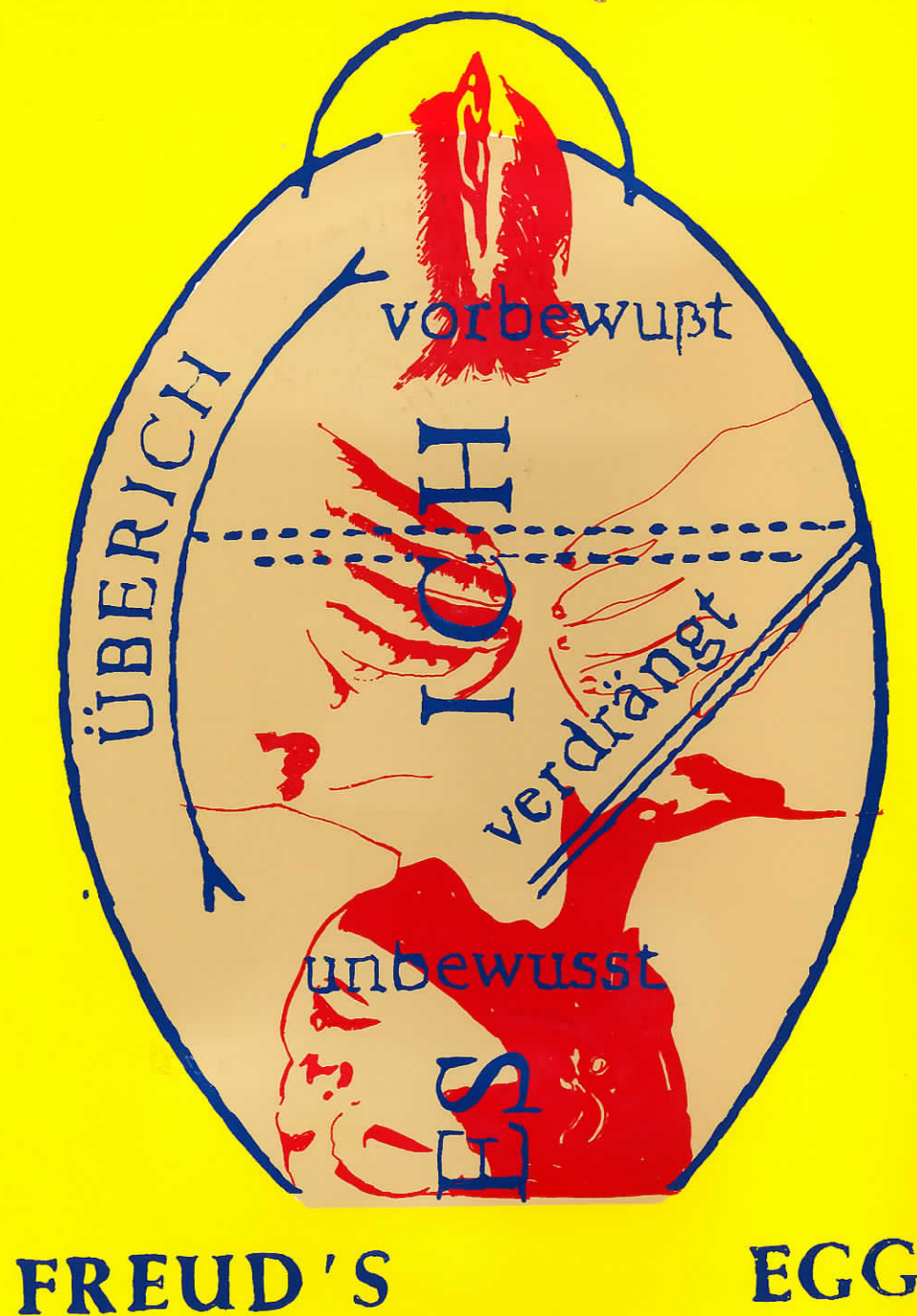
Als de opvoeding van het kind voltooid is, heeft het zich iets kompleksers en schadelijkers verworven dan een simpele gehoorzaamheidsrespons ten opzichte van het gezag.

Hij heeft een heel systeem ontwikkeld van reacties, repressies, gedachten, rationalisaties die een karakterstructuur vormen die aangepast is aan het autoritaire, maatschappelijke systeem.

Het doel van de opvoeding (zowel in het Oosten als in het Westen) is de massa-productie van dit soort robots die maatschappelijke beperkingen zó geïntegreerd hebben dat zij er zich automatisch aan onderwerpen.

Psychologen en psychiaters hebben heel wat geschreven over de mediese gevolgen van seksuele repressie (20).

Reich, echter, heeft konstant de sociale functie herhaald die de familie uitoefent. Het doel van seksuele repressie was onderwerping aan het gezag te verankeren en de angst voor vrijheid in de "karakter-opbouw" van de mensen in te bouwen. Het netto resultaat was de generatieslange reproductie van de basis-voorwaarden die essentieel zijn voor de manipulatie en de slavernij van de massa's.

5. DE FUNKTIE VAN HET GEZIN

21

In zijn klassieke studie over De origine van het Gezin, Privébezit en de Staat, schrijft Engels drie hoofdfuncties toe aan het Gezin in de kapitalistische maatschappij:

a) Het was een mechanisme voor de overdracht van rijkdom via overerving, een proces dat de dominerende sociale groepen in staat stelde om hun economische macht voort te zetten. Ongetwijfeld is dit een belangrijke functie van het "bourgeois gezin".

De hoop van Engels dat "met het verdwijnen van het privé-bezit het gezin zijn laatste bestaansgrond heeft verloren" is echter niet bewaarheid.

Het privébezit van de produktiemiddelen is in Rusland al meer dan vijftig jaar afgeschaft en toch is het gezin nog steeds diep ingeworteld in het russiese bewustzijn (in de dwangmatige, bourgeois zin) en in de russiese realiteit. Door een vreemde paradox wordt het bourgeois gezin in het kapitalistische Westen aan de meest radicale kritiek onderworpen - zowel in theorie als in de praktijk.

b) Het gezin was ook een economische produktie-eenheid, vooral op het platteland en bij de handel op kleine schaal. Industrie op grote schaal en de algemene trek naar de steden, welke karakteristiek zijn voor de twintigste eeuw, hebben het belang van deze functie beduidend gereduceerd.

c) De familie was uiteindelijk een mechanisme voor het voortbestaan van het menselijk ras. Deze uitspraak is ook juist in relatie tot een hele periode in de geschiedenis van de mens. Het moet natuurlijk niet zo opgevat worden als zou het inhouden dat - ware het niet vanwege de burgerlijke of kerkelijke huwelijken van het bourgeois type (wat Engels die "vergunning tot het bedrijven van seks noemde) het menselijk ras abrupt zou ophouden te bestaan! In een kommunistiese maatschappij

zouden technologische veranderingen en nieuwe leefvormen de huishoudelijke beslommeringen grotendeels uit de weg helpen. Het opvoeden van kinderen zou waarschijnlijk niet de eksklusieve functie van een stel mensen zijn voor langer dan een korte periode.

De redenen die gewoonlijk gegeven worden als psychologische redenen voor de (eeuwige) voortzetting van het "dwangmatige" huwelijk zijn vaak alleen maar rationalisaties.

De commentaren van Engels op het gezin, gedeeltelijk valide, zoals ze nog steeds zijn (en valide zoals ze hebben kunnen zijn) geven niet echt de gelegenheid om de volledige significantie van het instituut "gezin" te bevatten. Ze negeren een hele dimensie van het leven. De traditionele psycho-analyse hintte naar een verdere functie : de overdracht van het dominante kulturele patroon. Revolutionaire psycho-analyse zou dit begrip veel verder uitdiepen.

Freud zelf had erop gewezen dat ouders hun kinderen opvoeden volgens de diktaten van hun eigen super-ego's (21).

In het algemeen volgen ouders en vergelijkbare autoriteiten de "wetten" van hun eigen super-ego's in het opvoeden van kinderen In de opvoeding van het kind zijn ze streng en veeleisend. Ze zijn de moeilijkheden van hun eigen jeugd vergeten en zijn blij om zich eindelijk volledig te kunnen identificeren met hun eigen ouders, die hen destijds aan zulke strenge beperkingen onderwierpen. Het resultaat is dat de super-ego van het kind niet echt gebouwd is op het model van de ouders maar op de super-ego's van de ouders. Ze nemen dezelfde inhoud over, het wordt wijze van overdracht van traditie en van alle eeuwenoude waarden die op deze manier van generatie op generatie zijn doorgegeven... De mensheid leeft nooit volledig in het heden; de ideologieën van het super-ego zetten het verleden, de tradities van het ras en de mensen voort, die maar langzaam wijken voor de

invloed van het heden en van nieuwe ontwikkelingen. Zolang ze doorwerken in de super-ego's, vormen ze een belangrijk onderdeel van het leven van de mens, vrij onafhankelijk van economische condities (22).

Reich zou deze ideeën ontwikkelen om de lakune tussen klassebewustzijn en economische realiteit en het enorme sociale onvermogen tot handelen te verklaren, die gerepresenteerd worden door gewoonten van eerbied en onderdanigheid onder de onderdrukten. Om dat te bereiken moest hij een frontale aanval op het instituut van het bourgeois gezin lanceren, een aanval die heftige aanvallen op hem zou oproepen. Deze aanvallen zouden niet alleen door reaktionairen en allerlei religieuze hypocrieten gelanceerd worden maar ook door orthodoxe psycho-analysten (23) en orthodoxe Marxisten (24).

"Toen de economische basis (van het gezin) minder belangrijk werd" schreef Reich, "werd haar plaats ingenomen door de politieke functie die het gezin nu begon aan te nemen". De kardinale functie, waarvoor het grotendeels gesteund en verdedigd wordt door de conservatieve wetenschap en de wet, is die van het dienen als een fabriek voor autoritaire ideologieën en conservatieve structuren. Het vormt het educatieve apparaat waar vrijwel elk individu van onze maatschappij doorheen moet, vanaf zijn eerste ademtocht; het is de lopende band tussen de economische structuur van de behoudende maatschappij en haar ideologische superstructuur. (25)

Reich wroette meedogenloos in het gezins-gedrag. Het overheersende type (het "lagere middenklasse" gezin) reikte ver op de sociale ladder, maar nog verder in de arbeidersklasse. Haar basis was "de relatie van de patriarchale vader tot zijn vrouw en kinderen ... vanwege de kontradiktie tussen zijn positie in het productieproces (ondergeschikt) en zijn functie in het gezin (die van baas). Hij praat mee met de mensen die boven hem staan, neemt de heersende attitudes over (vandaar zijn neiging tot imitatie) en overheerst hen die onder hem

staan. Hij geeft de regerings- en maatschappelijke konsepties door en ziet erop toe dat ze nageleefd worden (26).

Het proces wordt in het arbeidersmilieu verzwaard door het feit dat de kinderen veel minder begeleid worden.

Bijna alle revolutionairen hebben duidelijk door dat seksuele vrijheid het dwangmatige huwelijk zou ondermijnen en daarmee ook de autoritaire structuur waarvan het gezin deel uitmaakt. (De houding van de Griekse kolonels ten aanzien van minirokjes, gemengde scholen en dubieuze literatuur zou een schoolvoorbeeld zijn van waar we het over hebben). Seksuele remmingen moeten daarom in de jonge mensen verankerd worden. Het gaat de autoritaire maatschappij niet om "moraliteit per se", maar om de verankering van seksuele moraliteit en de veranderingen die het teweegbrengt in het organisme die die specifieke psychische structuur creëert, die de "massa-psychologische" basis vormt van iedere autoritaire sociale orde. Deze structuur is een mengeling van seksuele impotentie, hulpeloosheid, verlangen naar een leider, angst voor autoriteit, angst voor het leven, en mysliek. Het wordt gekarakteriseerd door eerbiedige loyaliteit en gelijktijdige rebellie....

Mensen die zo in elkaar zitten zijn niet tot democratisch leven in staat. Hun structuur maakt alle pogingen tot het opzetten of het instandhouden van organisaties die volgens werkelijk democratische principes lopen, onmogelijk (27).

Een klassemaatschappij kan alleen zólang functioneren wanneer de geëxploiteerden zich laten exploiteren. De verklaring is zó duidelijk dat het nauwelijks uitleg behoeft. Toch zijn er in de politiek heden ten dage groepen die volhouden dat de omstandigheden "overrijp zijn voor een revolutie" en dat het alleen het gemis is aan de juiste leiding die de revolutionaire massa's die hunkeren naar een totale transformatie van hun levensomstandigheden, ervan weerhoudt om zo'n revolutie uit te

voeren. Jammer genoeg is dit helemaal niet het geval. Empirisch gezien, begreep zelfs Lenin dit. Hij schreef in April 1917 : "De bourgeoisie houdt stand niet alleen door dwang maar ook door het gebrek aan bewustzijn en door de kracht van gebruiken en gewoontes onder de massa's (28).

Het is duidelijk dat als grote delen van de bevolking continu de principes van de hiërarchie, de autoritaire organisatie van de produktie, het loon-systeem, of andere fundamentele aspecten van de maatschappelijke structuur aan de orde zouden stellen, geen enkele overheersende klasse lang aan de macht zou kunnen blijven. Om te kunnen overheersen is het noodzakelijk voor de overheersers dat diegenen die onderaan de maatschappelijke ladder staan niet alleen hun omstandigheden accepteren maar langzaam het gevoel van geëxploiteerd worden verliezen. Als dit psychologisch proces eenmaal voltooid is wordt de onderverdeling van de maatschappij in het denken van de mensen gelegitimiseerd. De geëxploiteerden zien het niet meer als iets wat hen opgelegd wordt van buitenaf. De geëxploiteerden hebben hun eigen onderdrukking geïnternaliseerd. Ze neigen zich te gedragen als robots, die geprogrammeerd zijn om niet tegen de bestaande orde te rebelleren. De robots kunnen zelfs hun onderdanige positie verdedigen, rationaliseren en zij zullen vaak alles wat betreft emancipatie als "onzin" van de hand wijzen. Ze zijn vaak ondoordringbaar voor wat betreft progressieve ideeën. Alleen in tijden van zeldzame opstandige uitbarstingen hoeven de heersers tot geweld te resorteren, als een soort versterking van een konditioneringsstimulus.

Feich beschrijft dit proces als volgt : "Het is niet alleen maar een kwestie van het opleggen van ideologieën, attitudes en ideeën aan de mensen in de maatschappij. Het is een kwestie van een diepreikend proces in iedere nieuwe generatie van de formatie van een psychische structuur die korrespondeert met de bestaande

sociale orde, in alle geledingen van de bevolking. Omdat deze orde de psychiese structuur van alle leden van de maatschappij vormt, reproduceert het zichzelf in mensen ... de eerste en belangrijkste plaats van reproductie van de sociale orde is het patriarchale gezin die in kinderen een karakterstructuur schept die hen open doet staan voor de latere invloed van een autoritaire orde deze karakterologische verankering van de sociale orde verklaart de tolerantie van de onderdrukten ten aanzien van de overheersing van de hogere klasse, een tolerantie die soms zo ver gaat dat het een bevestiging van hun eigen onderdrukking wordt. Het onderzoeken van karakterstructuur is daarom van meer dan alleen maar klinisch belang. Het leidt tot de vraag waarom het is dat ideologische verandering zoveel langzamer dan de socio-ekonomiese basis plaatsvindt, waarom de mens over het algemeen gesproken vër achter loopt op wat hij zelf kreëert en wat hem zou en kan veranderen. De reden is dat de karakterstructuur in de vroege jeugd is gevormd en maar weinig verandering ondergaat. (29).

Om terug te komen op de titel van deze brochure, het is deze kollektieve karakterstructuur, deze "beschermende" wapenrok van rigide en stereotype reakties en gedachten die het irrationele godrag van mensen, groepen of grote massa's mensen bepaalt. Zoals Spinoza zei is het onze taak om "noch te lachen, noch te huilen, maar te begrijpen". Het is in deze kollektieve karakterstructuur van de massa's dat we misschien verklaringen kunnen vinden voor het gebrek aan klassebewustzijn van het proletariaat, voor het accepteren van de gevestigde orde, voor de gemakkelijke ondersteuning van reaktionaire ideeën, voor het meedoen aan imperialistische oorlogen.

Het is hiër ook waar zij de oorzaak van het dogmatisme van religieuze attitudes in de politiek, van behoudendheid bij de "revolutionairen" en van de angsten die het psychiese structuur die korrespondeert met de bestaande

worden naar de beginselen van de "irrationaliteit in de politiek".

6. DE HISTORIESE GRONDVESTEN

Niet alle menselijke samenlevingen zijn (of zijn) seksueel onderdrukt (geweest).

Er is aanzienlijk bewijs dat de seksuele ethos en zeden van bepaalde vroege samenlevingen - en van bepaalde "primitieve" samenlevingen van vandaag de dag - zeer verschillen van die van "de moderne, westerse mens".

Het is onmogelijk om te begrijpen hoe en waarom seksuele onderdrukking is ontstaan - en welke invloeden de onderdrukking in stand houden, versterken of verzwakken - zonder het probleem in een veel groter verband te zien, namelijk in de kontekst van de historische evolutie van de verhoudingen tussen de geslachten, in het bijzonder van de revolutie van menselijke relaties, zoals bijvoorbeeld familiebanden en huwelijk. Dit heeft de centrale belangstelling van de moderne sociale antropologie. Het hele onderwerp is als een mijnenveld, vol met methodologische en terminologische vallen.

Ongeveer honderd jaar geleden werden een aantal belangrijke boeken gepubliceerd die het geaccepteerde denken tot op zijn grondvesten deed schudden, omdat deze de onveranderlijkheid van de menselijke gewoonten en gedragingen in twijfel trokken. (30)

De auteurs van deze boeken speelden een belangrijke rol in de geschiedenis van de antropologie. Zij trachtten het onderwerp op een stevige historische basis te plaatsen. Zij wezen op belangrijke verbanden tussen huwelijksvormen en seksuele gewoonten aan de ene kant en aan de andere kant wezen zij op factoren zoals de mate van technologische ontwikkeling, het overerven van bezit-

tingen en de autoriteitsverhoudingen die binnen verschillende sociale groepen heersten.

Zij grondde de hele studie van verwantschap en gaven deze haar terminologie. Deze auteurs lieten zich echter meeslepen in de grote wetenschappelijke en rationalistische euforie van de eind negentiende eeuw en zij generaliseerden veel te veel, veel meer dan toelaatbaar was op basis van de aanwezige data.

Zij konstrueerden grootse schema's en kwamen tot konklusies over de geschiedenis van de mensheid die door sommige moderne experts beleefd omschreven zijn met "beroemde pseudo-historische speculeringen" (31) en door anderen als "overweldigend ongegrond" (32).

We zullen nu in het kort een overzicht geven van deze "klassieke" opvattingen (in relatie tot de gebieden die ons aangaan) met de bedoeling om kommentaar te geven op wat daarvan nu nog geldig is, wat twijfelachtig is en wat niet langer akseptabel is in het licht van de kennis van vandaag de dag.

In primitieve maatschappijen was de mate van technologische ontwikkeling erg laag en was voor de niet-productieve mensen uit de gemeenschap geen surplus produkt om zich toe te eigenen.

Er was een elementaire, "biologische" verdeling van arbeid: de mannen, die sterker waren, gingen jagen en bewerkten het land; de vrouwen kookten en zorgden voor de kinderen. Men denkt dat in deze gemeenschappen "groepshuwelijken" gewoon waren. Als gevolg daarvan was het moeilijk of onmogelijk te weten wie de vader van welk kind dan ook was. De moeder was, natuurlijk, altijd bekend en afstamming werd daardoor matrilineair erkend. Zulke gemeenschappen werden beschreven als "matriarchaal". Met de uitbreiding van de technologie (de ontdekking van brons en koper, het smelten van ijzererts, het vervaardigen van gereedschappen, de ontwikkeling van nieuwe methoden van grondbewerking en veehouderij) werd het snel mogelijk voor "twee handen om

meer te produceren dan een mond kan verbruiken". Oorlog en het houden van slaven werd een rendabele zaak.

De economische rol van de mannen in de groep woog al gauw zo zwaar dat die niet langer overeenkwam met hun dubbelzinnige maatschappelijke status.

In Engeland verhoogden woorden als "rijkdom" je aanzien: aan de ene kant gaf het de man een belangrijker positie in het gezin dan de vrouw, en aan de andere kant gaf het de stimulus om deze versterkte positie te gebruiken om deze versterkte positie te gebruiken om de traditionele overerving ten gunste van zijn nakomelingen te maken. Maar dit was onmogelijk zolang de afstamming via het moederrecht gebruikelijk was. (33)

Volgens de "klassieke" theorie vond er toen een diepgaande verandering plaats, waarschijnlijk in de loop van vele eeuwen, die Engels beschreef als: "de wereldwijde, historische nederlaag van het vrouwelijk geslacht". (34)

De mannen werden langzamerhand het dominante geslacht, zowel economies als maatschappelijk. Vrouwen werden als koopwaar, wat geruild kon worden tegen vee of wapens.

Met verdere veranderingen in de arbeidsproductiviteit, werd nu een duidelijk maatschappelijk overschot geproduceerd. Degenen die toegang hadden tot deze overschotten probeerden hun recht daarop te institutionaliseren tot "privé-bezit" en een gedeelte daarvan voor hun nageslacht te laten. Maar om dat te doen moesten ze weten wie hun nakomelingen waren. Vandaar het verschijnen van de patriarchale familie, van het monogame huwelijk en van seksuele moraliteit die de kuisheid van de vrouw benadrukte, en die van vrouwen maagdelijkheid vóór het huwelijk en huwelijkstrouw tijdens het huwelijk eiste. Ontrouw van de vrouw werd een misdaad die met de dood bestraft werd, want dat riep twijfels op over de "echtheid" van de navolgingen.

Wat er scheef zit in dit schema is de idee - vaak expliciet vermeld - dat de hele mensheid door een serie staten ging die gekarakteriseerd werden door specifieke

vormen van maatschappelijke organisatie en specifieke erf-patronen.

Er is weinig bewijs dat samenlevingen die gebaseerd waren op "het matriarchaat" (35) of zelfs op "het moederrecht" ooit universele dominante (leef)vormen waren. Het is verkeerd om een groep waar vandaag de dag nog matrilineaire afkomst geldt, te beschouwen als een soort fossiel dat in een eerder stadium van evolutionaire ontwikkeling is blijven steken. (36)

Het is ook verkeerd om specifieke huwelijksvormen met specifieke plateaus van technologiese ontwikkeling (een groepshuwelijk voor "barbarisme", een "monogaam huwelijk" voor "civilisatie", enz.) te associëren. Dit wil niet zeggen dat systemen van verwantschap arbitrair zijn. Ze zijn aan te passen en zijn zeker aangepast om wisselende menselijke noden te vervullen. Deze "noden" zijn zeer wisselend geweest, afhankelijk van bevolkingsdichtheid, klimatologische omstandigheden, vruchtbaarheid van het land en vele andere bekende en onbekende variabelen. De alternatieven "patriarchaal" en "matriarchaal" zijn trouwens erg naïef. (37) We weten nu dat we onderscheid moeten maken tussen matrilineair, patrilineair, of bloedverwantschaps-overervingspatronen (verwantschap via beide lijnen) en tussen matrilocale en patrilocale (wie woont waar?) woon-patronen, en dat deze op hun beurt aanzienlijke invloed uitoefenen op sociale en seksuele zeden. Er zijn ook verschillen tussen interpersoonlijke verhoudingen van verplichtingen (overerving enz.) en groepsverplichtingen (in relatie tot gemeenschappelijk of "niet weg te schenken" land, verering van voorouders, de "plicht om de doden te wreken", enz.) en deze kunnen met elkaar in tegenstrijd zijn.

De realiteit is uitermate complex in zijn manifestaties en deze kunnen vandaag de dag niet zo makkelijk "geordend" worden als in het verleden. Bovendien maakt juist deze rigiditeit van de (klassieke) theorieën dat ze moeilijk te hanteren zijn en dit is in schril

kontrast met de "kneedbaarheid" van mensen (38).

Wat blijft er over van het "klassieke" schema.

Voornamelijk de intellectuele moed en ambitie om de realiteit in zijn geheel te proberen te bevatten en niet de poging tot verbergen achter de complexiteit van de feiten en de onsamenhangendheid van de natuur.

Als je hoort dat de "moderne" antropologie Morgan verworpen heeft doet dit je denken aan het vaak gehoorde oordeel dat de "moderne" sociologie Marx verworpen heeft. Op een bepaald nivo is dat waar maar er is ook een bewust onderhouden verwarring tussen perspectief en detail, tussen methode en inhoud en tussen intentie en vervulling.

Op een meer specifiek nivo blijft het waar dat het verschijnen van een maatschappelijk overschot tot de strijd leidde om de toeëigening van dat overschot en het ook leidde tot pogingen om de verspreiding van het overschot te beperken via geïnstitutionaliseerde middelen.

Verder is het ook waar dat dit proces over het algemeen verbonden was aan een progressieve beperking van de seksuele rechten van de vrouw en aan het verschijnen van een groeiende autoritaire moraliteit.

Alhoewel sommige matrilineaire samenlevingen seksueel geremd kunnen zijn geweest, en alhoewel niet alle patriarchale samenlevingen noodzakelijkerwijs onderdrukkend zijn geweest, blijft het waar dat het over het algemeen zo was : hoe uitgebreider de "patriarchale" functies, hoe repressiever de samenlevingen.

De moderne psycho-analyse zal misschien meer licht kunnen werpen op de mechanismen die dit veroorzaakten.

Nu kunnen we alleen een nauwkeurig terrein aanwijzen dat node bestudeerd moet worden. De "inferieure" status van vrouwen werd al gauw of grote schaal geaccepteerd.

Door de loop der eeuwen, ten tijde van de slavernij, het feodalisme en het kapitalisme, - maar ook in de vele delen van de wereld die niet door deze volgorde van perioden zijn gegaan - zou een heel ethos, een hele

filosofie en een hele set van maatschappelijke gewoonten tevoorschijn komen die deze ondergeschikte relatie, zowel in de werkelijkheid als in de geest van zowel mannen als vrouwen zou overbrengen.

De heilige teksten van de Hindu's beperken de toegang tot vrijheid en materiële bezittingen voor vrouwen. De Oude Grieken waren grondige vrouwenhaters en zij verbanden hun vrouwen naar het gynecaeum (= plaats waar alleen vrouwen waren)

Pythagoras spreekt van "een goed principe wat orde, licht en de man schiep - en een slecht principe wat chaos, donkerte en de vrouw schiep".

Demosthenes verkondigde dat je "een vrouw nam om wettige kinderen te krijgen, een concubine om goed verzorgd te worden en courtesanes voor de genoegens van de lichamelijke liefde". Plato verklaart in zijn "Republiek" dat "de meest gewijde huwelijken die huwelijk zijn die het meest ten goede komen aan de Staat".

De christelijke kerkvaders slaagden er al snel in om de beginnende hoop op vrijheid en emancipatie, die zoveel vrouwen tot martelaarschap hadden geleid, te vernietigen. Vrouwen werden synoniem aan eeuwige verleiding. Ze worden gezien als een constante "uitnodiging tot geslachtsverkeer, een valstrik voor de onbehoedzamen". St. Paulus stelt dat "de man niet voor de vrouw geschapen is maar de vrouw voor de man". St. Johannes Chrysotome verkondigt dat "van alle wilde beesten er niet een zo gevaarlijk is als de vrouw". Volgens St. Thomas Aquinas is "de vrouw voorbestemd om over de overheersing van de man te leven en zij niets te zeggen heeft over haar eigen recht".

Deze denkwijzen werden bestendigd in de dominante ideologie van de Middeleeuwen en zelfs in meer recente tijden. Milton verklaart in "Paradise Lost" dat "de man voor God gemaakt is en de vrouw voor de man".

Schopenhauer omschrijft de vrouw als "een dier met lang haar en kortzichtige ideeën". Nietzsche noemt de vrouw "

het tijdverdrijf van de strijder". Zelfs de warhoofdige Proudhon ziet haar als "huisvrouw of courtesane" en verklaart dat "de vrouw noch van nature noch als lotsbestemming een deelgenoot, burger of iemand in staatsdienst kan zijn". Keizer Willem de Tweede omschreef de rol van vrouwen (die later in het Derde Rijk werd overgenomen) als "Kerk, Keuken, Kinderen". In 1935 schreef Wilhelm Reich een belangrijk boek "Der Einbruch der sexuel-moral", waarin besproken werd hoe een autoritaire seksuele moraliteit zich ontwikkelde. Het boek is niet in het engels vertaald en het is erg moeilijk om een uitgave te verkrijgen. Reich bespreekt in dit boek sommige interessante observaties van Malinkowski aangaande de bewoners van de Trobriand eilanden (bij de kust van Oost Nieuw Guinea), waar matrilineaire vormen van verwantschap algemeen voorkwamen. (Reich had Malinkowski in 1934 in Londen ontmoet).

Bij de Trobrianders bestond vrij seksueel spel gedurende de jeugd en aanzienlijke seksuele vrijheid tijdens de pubertijd. Zenuwtrekken en neuroses waren prakties onbekend en de algemene houding ten aanzien van het leven was gemakkelijk en ontspannen.

Reich beschreef echter de gewoonte dat, in de heersende groepen, bepaalde meisjes ertoe aangemoedigd werden om hun eerstelijns neven te huwen (de zonen van de broer van hun moeder); daardoor konden bruidsschatten terugverkregen worden en binnen de familie gehouden worden. Alhoewel seksuele vrijheid tussen alle andere jonge Trobrianders wijdverbreid was, werden diegenen die voor dit type huwelijk bestemd waren, al vanaf jonge leeftijd aan allerlei soorten seksuele taboes onderworpen. Economische belangen - de verzameling van rijkdom binnen de heersende groep - bepaalden beperkingen in de seksuele vrijheid binnen deze groep.

Reich schetst de tegenstelling tussen de Trobrianders en andere seksueel niet onderdrukte samenlevingen en traditionele patriarchale samenlevingen die massa-neuroses en

massale ellende via seksuele onderdrukking produceren. Met het versterken van het patriarchaat verkrijgt de familie, behalve zijn economische functies, de veel belangrijker functie van het veranderen van de structuur van de mens; namelijk die van vrij lid van de groep naar die van onderdrukt lid van een familie De relatie tussen leden van de groep die vrij(blijvend) en vrijwillig was - en alleen maar gebaseerd op de belangen die gemeenschappelijk waren en van levensbelang waren - wordt vervangen door een konflikt tussen economische en seksuele belangen. Vrijwillige prestatie in het werk maakt plaats voor dwangmatig werk en opstand daartegen. Natuurlijke seksuele gemeenschapszin maakt plaats voor de eisen van de moraliteit : een vrijwillige, gelukkige liefdesrelatie maakt plaats voor "huwelijksplicht"; groepssolidariteit maakt plaats voor familiebanden en opstand daartegen; een seksueel-economisch geregeld leven maakt plaats voor genitale onderdrukking, neurotische stoornissen en seksuele perversiteiten; het natuurlijke, sterke, op zichzelf vertrouwende biologische organisme wordt zwak, hulpeloos, afhankelijk, godvrezend; de natuurlijke orgasmiese ervaring wordt vervangen door mystieke extase, "religieuze beleving" en onvervuld vegetatief verlangen; de verzwakte ego van het individu zoekt kracht in de identifikatie met de groep (later met de "natie") en met de leider van de groep (later met de patriarch van de groep en de koning van de natie). (39) Daarmee begint de slaafse structuur; en is de structurele verankering van de onderwerping van de mens verzekerd.

7. WILHELM REICH EN DE SEKSUELE REVOLUTIE

Zij die de maatschappij willen veranderen moeten proberen te begrijpen hoe de mensen in die maatschappij

handelen en denken. Dit is niet bepaald een onderwerp waar revolutionairen erg thuis in zijn. Om eerder genoemde redenen voelen zij zich er zelfs bepaald ongemakkelijk bij. In dit opzicht is Reich's visie op, wat hij noemt, sociale konditionering zeker van belang, wat men ook moge denken van andere aspecten van zijn werk (40).

Om mogelijke misverstanden te vermijden, eerst vooraf een aantal opmerkingen: we stellen niet dat de seksuele revolutie de revolutie is. We zijn geenszins van plan om uit de strijd voor de revolutie te stappen om "profeten van een beter orgasme" te worden. We pleiten niet voor het verruilen van de kollektieve revolutionaire politiek voor een individuele seksuele emancipatie, en ook niet voor politieke analyses op basis van seksuele factoren in plaats van economische factoren. We denken dus ook niet dat inzicht in seksuele repressie automatisch zal leiden tot inzicht in de mechanismen van uitbuiting en vervreemding, de wortels van de klassemaatschappij. Tenslotte willen we ons distantiëren van Reich's latere werk, zowel het biologisch als het politiek getinte.

Wat we wel zeggen is dat revolutie een allesomvattend iets is, of niets. (41). Dus dat een sociale revolutie die niet ook een seksuele revolutie is, slechts de oppervlakte van de dingen raakt. En dat seksuele emancipatie niet iets is dat "later wel komt", "automatisch" of als "bijverschijnsel" van een revolutie in andere aspecten van het menselijk leven. We willen benadrukken dat een verstaan van de maatschappelijke realiteit onmogelijk voorbij kan gaan aan seksuele factoren; en dat seksuele onderdrukking begrepen moet worden zowel in diens economische oorzaken als diens sociale gevolgen. We willen proberen een licht te werpen op sommige moeilijkheden die revolutionairen ondervinden of in de toekomst zullen gaan ondervinden. En tenslotte willen we uiteenzetten waarom de praktijk van die militanten die

37

zich eenzijdig richten op een militante of politieke activiteit in werkplaatsen en bedrijven of die zich juist alleen maar richten op de politiek-inhoudelijke kant van de zaak, zo moeilijk, zo ondankbaar en op den duur steriel is.

Alleen wanneer revolutionairen zich duidelijk bewust zijn van alle weerstanden die zij op hun pad treffen, kunnen zij de hoop koesteren deze te overwinnen. Alleen wanneer zij bekend zijn met de weerstanden in hen zelf (d.w.z. bedekte invloeden van de heersende ideologie), kunnen zij proberen greep te krijgen op de problemen van anderen.

Hoe groot is het deel van iemands leven dat is gewijd aan "politiek" (zelfs in de ruimste zin van dat woord, dus ook in termen van economische strijd)? En welk deel aan persoonlijke relaties? De vraag voldoet eigenlijk al als antwoord. Laten we maar eens kijken naar de gemiddelde linkse literatuur vandaag de dag. Als je de artikelen leest van de Morning Star, Workers' Press of de Socialist Standard (of in de V.S.: The Daily World, Workers' Power of de People's Voice - red.) stellen soms (maar meestal impliceren ze het gewoonweg) dat een verandering van de bezitsverhoudingen (of produktieverhoudingen) een proces zal starten waarin uiteindelijk alle emotionele problemen van de mensheid opgelost zullen worden (zal er een einde gemaakt worden aan alle seksuele ellende als we de juiste leider aan de macht gebracht hebben?). Een garantie hiervoor, of een bewijs, heeft nog nooit iemand geleverd, want dit is er namelijk niet. Dat betekent dat als we Marx volgen wanneer die stelt dat socialisme het "positieve zelfbewustzijn" is van de mensen, dat we de strijd voor seksuele emancipatie openlijk en in expliciete termen moeten voeren, want we kunnen de overwinning niet gewoon maar laten komen in het kielzog van de economische veranderingen.

Het kost echter moeite de gemiddelde revolutionair hier-

van te overtuigen. Hun eigen "persoonlijkheids-pantser" maken hen ontoegankelijk tot de meest primaire behoeften van de mensen voor wie zij menen te handelen. Zij zijn bang om de seksuele kwestie te politiseren omdat zij bang zijn voor wat in hen zelf is.

Wat zijn de konkrete gevolgen van de ideeën die we hierboven uiteengezet hebben? Kan een seksuele revolutie plaatsvinden binnen de kapitalistische kontekst? Kan een totale revolutie plaatsvinden wanneer mensen nog steeds seksueel onderdrukt worden? We hopen in het nu volgende hoofdstuk aan te tonen dat de vragen op deze wijze verkeerd gesteld zijn, dat seksuele onderdrukking en de kapitalistische samenleving in elkaar vervlochten zijn als loonarbeid in uitbuiting, dat er een diepgaande dialectische relatie bestaat tussen beide die we nooit uit het oog moeten verliezen.

Reich ging er oorspronkelijk van uit dat het mogelijk was iemands neurosen op te lossen door onderwijs, uitleg en door verandering van seksuele gewoonten. Al gauw moest hij echter erkennen dat het verloren energie was om patiënten in analyse te nemen, zolang er een maatschappij bestaat die sneller neurosen produceert dan de analist kan verhelpen. Op het vlak van neurosen bleek de kapitalistische samenleving in staat tot massaproductie. En waar het al geen precies gedefinieerde, klinisch herkenbare neurose waren, was het "aanpassing", die het individu verminktte door het te dwingen zich te onderwerpen. (in de moderne samenleving is aanpassing en onderwerping vaak de prijs die je betaalt voor het gevrijwaard blijven van neurosen). Een groeiend besef van dit feit leidde bij Reich meer en meer tot een kritiek op het geheel van sociale patronen, en tot het trekken van revolutionaire konklusies. Hij kwam tot het inzicht dat het "seksuele probleem" diep verweven is met autoritaire, sociale structuren en dat het één voortdurend het andere uitlokt. Alleen een omverwerping van de gevestigde orde kon deze kringloop doorbreken.

Op dit punt zouden velen de psycho-analyse verruimd hebben voor radikalere politiek van het klassieke type. Wat Reich tot zo'n interessante en originele denker maakt is dat hij ook aan het omgekeerde van zijn stelling vasthoudt, namelijk dat het onmogelijk zal zijn om de bestaande orde fundamenteel te veranderen zolang mensen geketend blijven in hun konditionering (d.m.v. seksuele repressie en een autoritaire opvoeding), die hun een aantal basisnormen in de hun omringende samenleving doen accepteren.

Reich sloot zich in juli 1927 aan bij de Oostenrijkse Kommunistische Partij, vlak na de schietpartijen in Schattendorf en Wenen (42).

Hij deed mee aan openbare bijeenkomsten, het verspreiden van vlugschriften, demonstraties, etc. Tegelijkertijd ging hij echter door met het ontwikkelen van een revolutionaire psycho-analyse in de richting van nog niet onderzocht biologisch terrein. Hij ontwikkelde het beroep, welke een comfortabel beroep was, tot een gevaarlijke bezigheid. Hij stichtte gratis toegankelijke seksuele gezondheidszorg-klinieken in arbeiderwijken van Wenen. Deze bleken al gauw uitzonderlijk populair. Zij gaven Reich een diepgaand inzicht niet alleen in de seksuele en economische ellende van de bevolking, maar ook in de "aangeleerde irrationele structuur van de massa's" die "een diktatuur door exploitatie van het irrationele" mogelijk maakte (43).

In Reich's geschriften versmeltte "de mens" als patiënt en "de mens" als sociaal wezen meer en meer. Reich's eigen politieke opvattingen (de ondersteuning en rechtvaardiging van het brute politie-optreden door grote delen van de oostenrijkse bevolking, de acceptatie van het gezag zelfs door het hongerlijdende deel, de betrekkelijk eenvoudige machtsovername door de Naz's in Duitsland, de triomf van de "politieke zeeroevers" over de "onderdrukte en hongerige massa's") brachten hem er toe nog kritischer te gaan staan tegenover de mechanis-

men waardoor de heersende ideologie kon doordringen tot de onderdrukten; en om nog zorgvuldiger te zoeken naar de beginselen van het "irrationele in de politiek".

Reich's konklusies zijn al eerder aangehaald : de karakterstructuur van mensen verhindert hen hun werkelijke belangen te onderkennen. De angst voor vrijheid, het verlangen naar (enigerlei) orde, de paniek bij de gedachte aan een leven zonder leider, het wantrouwen waarmee men plezier en nieuwe ideeën benadert, de angst bij het idee zelf te moeten nadenken, al deze dingen pleiten tegen elke aanzet tot sociale emancipatie. "Nou doorzien we een elementaire schakel van de terugwerking van de ideologische op de economische basis. Seksuele repressie verandert de structuur van het economisch onderdrukte individu op zo'n manier dat hij denkt, voelt en handelt tegen zijn eigen materiële belangen in".

Nou kan men van mening zijn dat je alleen nog maar pessimistische konklusies kan trekken uit een dergelijke analyse. Als een rationele houding ten opzichte van seksualiteit onmogelijk is onder het kapitalisme (omdat de aard van het kapitalisme de ontwikkeling van rationaliteit in het algemeen uitsluit), en als er geen werkelijke sociale verandering mogelijk is zolang mensen seksueel onderdrukt zijn (omdat dit hun acceptatie van autoriteit konditioneert) zou de toekomst er inderdaad zwart uitzien, zowel wat betreft de sociale- als de seksuele revolutie.

Cattier's biografie van Reich (44) bevat een passage die dit dilemma erg goed illustreert : "Wanneer Reich bij zijn patiënten was merkte hij op dat zij al hun afweermechanismen tegen hem in stelling brachten. Zij bleven vasthouden aan hun neurotische evenwichtstoestand en hun ervaringsangst zodra de analist in de buurt van het onderdrukte materiaal kwam. Op dezelfde wijze stuiten revolutionairen op het persoonlijkheidspantser van de massa's omdat revolutionaire ideeën een beroep doen op alles wat mensen in zichzelf hebben moeten

smoren om in staat te zijn de hun aangedane onmenselijkheden te dulden.

"Het zou onjuist zijn er van uit te gaan dat arbeiders niet in opstand komen als gevolg van een gemis aan informatie over de mechanismen van economische uitbuiting. De revolutionaire propaganda die aan de massa's probeert uit te leggen welke deze mechanismen achter de sociale onrechtvaardigheid en irrationaliteit zijn, stuit in feite op dovemansoren.

Zij die om vijf uur 's ochtends opstaan voor het werk in de fabriek, en die daarbij nog zo'n twee uur moeten reizen van huis naar werk en vice versa, hebben deze omstandigheden moeten leren accepteren door het voor altijd uit hun hoofd te zetten dat je die toestand in twijfel zou kunnen trekken. Als zij zich zouden realiseren dat zij hun levens aan het weggooien zijn voor een absurd systeem, dan zouden ze gek worden of zelfmoord plegen. Om zo'n ontrustbarend inzicht te voorkomen, rechtvaardigen zij hun bestaan door het te rationaliseren (45).

Zij onderdrukken alles wat de rust zou kunnen verstoren en ze meten zich een karakterstructuur aan die is ingesteld op acceptatie van de eigen levensomstandigheden. Daarmee is het zinloos geworden om, zoals de idealistische taktiek voorstaat, mensen uit te leggen dat ze onderdrukt worden omdat ze elk begrip van onderdrukken hebben moeten uitbannen om er mee te kunnen leven.

Revolutionaire propagandisten beweren vaak dat ze proberen om het bewustzijnsniveau van mensen te verhogen. De ervaring leert echter dat hun pogingen zelden succes hebben. En waarom? Omdat zulke pogingen onherroepelijk stuiten op alle onbewuste afweermechanismen en diverse rationalisaties die mensen opgebouwd hebben om naar niet in het besef te geraken van de uitbuiting en de leegte in hun leven".

Dit sombere beeld bevat meer waarheid dan de meeste revolutionairen willen toegeven. Maar in laatste in-

43

stantie is het toch inadekwaat en onvolledig; omdat het het bestaan van volkomen kneedbare individuen veronderstelt, waarbij de totale seksuele repressie de voorwaarde scheidt van de totale konditionering (robots!) en daarmee de totale acceptatie van de heersende ideologie van berusting. Het beeld is inadekwaat omdat het on-dialektisch is. Het omvat niet de mogelijkheid dat attitudes zouden kunnen veranderen, dat een gevecht tegen seksuele repressie (gevoerd vanuit de seksuele behoeften zelf) de persoonlijkheidspantsering van individuen zou kunnen doorbreken, en hen daarmee in staat zou stellen rationeel te denken en te handelen. In zekere zin maakt het geciteerde model gewag van een visie op psychologische reacties als iets onveranderlijks, gestuurd door objektieve wetten welke onafhankelijk van de daden en wensen van mensen werkt. Hierin komt het op een merkwaardige wijze overeen met het beeld van het kapitalisme zoals dat bestaat in de hoofden van zovele revolutionairen (46). Maar in feite bestaat noch de uiterlijke noch de innerlijke wereld van de mens in deze vorm. De arbeiderklasse onderwerpt zich niet aan haar geschiedenis totdat het die op een zekere dag laat exploderen. De voortdurende strijd in de produktie stelt steeds weer opnieuw de grenzen aan de strijd die gestreden zal moeten worden. De arbeidersklasse verandert zelf ook. Hetzelfde gaat min of meer ook op voor de strijd van de mens voor seksuele vrijheid.

Reich zelf was zich bewust van deze mogelijkheid. In het voorwoord van de eerste editie van "Karakter Anallyke" (1933), schreef hij: "Stap voor stap ontwikkelt er zich met de voortgang van het sociale proces een toenemende diskrepantie tussen enerzijds gedwongen zelfverloochening en anderzijds de libidinale spanning: deze diskrepantie ondermijnt het "traditionalisme" en vormt de psychologische kern van attitudes die het verankerde bedreigt".

De "ondermijning van het traditionalisme" waar Reich het over had, heeft zeker vooruitgang geboekt de laatste jaren. De verandering van traditionele opvattingen en gedragspatronen neemt toe en wordt explicieter; op een manier die Reich zeker verbaasd en verheugd zou hebben. Toen Reich de ellende in de arbeiderswijken van Wenen en Berlijn (begin jaren Dertig) om zich heen zag, schreef hij even briljante als bittere passages over de seksuele ellende van de jongeren, over de schade die aan hun persoonlijkheid werd aangericht door schuldgevoelens over masturbatie. Hij schreef over onwetendheid en verkeerde voorlichting over geboorteregeling, over de hoge kosten van de voorbehoedsmiddelen, over zelf uitgevoerde en stiekeme abortussen (zo dikwijls het lot van arbeiderskinderen en huisvrouwen) en over de hypokrisie van het "dwangmatige bourgeois huwelijk" met de altijd bijbehorende verschijnselen van jaloezie, overspel en prostitutie. Echte seksuele vrijheid voor de jongeren, zo schreef Reich, zou het einde betekenen van dit type huwelijk. De bourgeois maatschappij had dit type huwelijk nodig als één van de hoekstenen in haar stelsel. Voor Reich was welke vorm van seksuele vrijheid op grote schaal dan ook onverenigbaar met het kapitalisme.

Wat in feite gebeurd is, verschilt nogal van wat Reich had kunnen voorzien. In moderne industriële samenlevingen heeft de aanhoudende strijd van jongeren voor één van hun fundamentele rechten - het recht op een normaal seksleven vanaf de leeftijd dat dat mogelijk is - een flinke bres geslagen in de repressieve ideologie en veranderingen aangebracht en daarmee werd de basis gelegd voor de volgende fase van de strijd.

De jongeren breken uit de verstikkende atmosfeer van de traditionele familie, een proces dat wel eens van vrij grote betekenis zou kunnen blijken te zijn. Informatie en praktische hulpverlening bij geboorteregeling is nu

45

veelal beschikbaar, zelfs voor ongetrouwen. De toenemende financiële onafhankelijkheid en de ontdekking van de Pil verschaffen hieraan een solide materiële ondergrond. De houding tegenover illegitimiteit begint zich stapsgewijs te wijzigen. De opvoeding van kinderen wordt redelijker. Er zijn abortusklinieken gekomen (hoewel nog steeds in de marge - vert.), scheiden makkelijker geworden en de economische rechten voor vrouwen worden in bredere kring erkend. Het globale inzicht neemt toe. Mensen beginnen te begrijpen dat a-sociaal gedrag op de eerste plaats door de maatschappij zelf wordt voortgebracht. Het is daarentegen een feit dat dit alles slechts van toepassing is op enkele landen in de wereld en dan nog op kleine schaal. (47). Alles wat bereikt is wordt bovendien met argus-ogen gadeslagen door een nog lang niet verslagen oppositie. En, net als in Reich's tijd, geldt nog dat elke konsessie, "tē laat en tē minimaal" is, veelal achter de feiten aanloopt in plaats van dat het een nieuw perspectief biedt. Verder is geen van diegenen die de veranderingen proberen in te voeren zō gedemystificeerd of zō vrij dat ze eenvoudigweg bekend maken dat seksueel plezier een menselijk grondrecht is. Niet zelden wordt, ook nu nog, er vanuit gegaan dat seks door de eeuwen heen slechts een functie van voortplanting is geweest; een denkbeeld dat wordt ondersteund door allerlei moralisten, priesters, filosofen en politici. Ondanks dat is het feit van een zich ontwikkelende revolutie onmiskenbaar, onomkeerbaar en van zeer grote betekenis.

Evenals op andere gebieden, roepen de pogingen tot seksuele emancipatie een tweetal reacties of bij de gevestigde orde : frontale tegenstand - van hen die menen nog steeds in de tijd van Calvijn te leven - en een poging tot inkapseling. De moderne samenleving probeert iedere bedreiging eerst te neutraliseren, om deze daarna te kunnen ombuigen en voor haar eigen doeleinden te gebruiken. Zij probeert met de ene hand terug te winnen

wat zij gedwongen is met de andere hand af te staan, nl. een deel van haar controle over de algehele toestand.

Zo ook in het geval van seks. Eerst wordt seks vervreemd door er een "ding" van te maken en vervolgens wordt de overgebleven lege dop tot de bodem toe geëxploiteerd via de bekende kommersiële methoden. Wanneer de jeugd van vandaag dan losbreekt uit de worg-greep van enerzijds de onderdrukkende traditionele moraal en anderzijds het ouderwetse patriarchale gezin, stuit zij onmiddellijk op een geprojecteerd beeld van vrije seksualiteit dat in feite niets meer is dan een perverse vervorming daarvan. Dat beeld is vaak niets meer dan een verkoopmethode om produkten aan de man te brengen. Vandaag de dag wordt van alles met behulp van seks verkocht. Van sigaretten tot huizen, van parfum tot "vakantiereizen naar de zon", haarlotion of "de auto van het jaar". De potentiële markt wordt systematisch bekeken, gecijferd en geëxploiteerd. De walletjes, eroscentra en sekspaleizen bloeien als noot te voren en bedienen een omvangrijke klantenkring met een zeer grote diversiteit aan smaken. Net als op andere gebieden is het vaak een kwestie van konsumenten-onderzoek. Er zijn speciale tenten met shows voor homoseksuelen, voor fetishisten, sadisten, masochisten, voyeurs enz. Een willekeurige greep uit een reeks van advertentie-kampanjes, theatershows, weekbladen en films, alles laat zien dat seks zich met succes heeft ontwikkeld tot het produkt van een volwassen konsumptie-industrie.

Seks wordt gepresenteerd als konsumptie-artikel. Maar de seksuele behoefte verschilt van bepaalde andere behoeften. Honger kan door eten opgeheven worden. Het "voedsel" van de seksuele behoefte is daarentegen een ander mens, een mens dat kan denken, handelen en ook pijn hebben. De vervreemding van de seksualiteit maakt goeddeels onderdeel uit van het algemene proces van vervreemding onder het moderne kapitalisme. Mensen worden daarin tot dingen (in dit geval tot seks-

artikelen) en verhoudingen worden ontdaan van hun menselijke inhoud. Dwangmatige seksualiteit zonder onderscheid des persoons heeft niets te maken met seksuele vrijheid - hoewel het soms daartoe kan voorbereiden (wat een onderdrukkende moraal nooit kan). De illusie dat vervreemde seks vrije seks is, werpt nog een obstakel op de weg naar totale emancipatie. Seksuele vrijheid veronderstelt dat iemand autonoom kan denken en handelen en dat ook van een ander begrijpt. Helaas denken nog niet veel mensen zó.

De inkapseling door de samenleving van de seksuele revolutie is hierdoor gedeeltelijk succesvol. Maar het kreeft aan de andere kant wel de basis voor een diepgaander uitdaging. De moderne maatschappij kan de vervreemde seksuele "vrijheid" tolereren, zo goed als zij vervreemde konsumptie tolereert of loonstijgingen (zolang deze maar bij de produktiestijging ten achter blijft), of nationale bevrijdingsstrijd; alles zolang de "economische realiteit" garant blijft staan voor een verdeling van de wereld in "bezitters" en "niet-bezitters". Het moderne kapitalisme tolereert deze "bedreigingen" niet alleen maar zal ze zelfs, daar waar dat kan, ombuigen en aanwenden voor de expansie en voortzetting van het eigen systeem.

Het probeert de seksuele eisen van jongeren onder controle te krijgen door ze eerst te vervormen en ze vervolgens te integreren in de bestaande orde. Dit verschijnsel kennen we al van de eisen van de arbeidersklasse die sinds jaar en dag geïntegreerd zijn in de ekonomie van de konsumptiemaatschappij. Al gauw worden wat eerst eisen tot bevrijding waren tot een nieuw onderdrukkingsinstrument. Wat de uitbuitingsmaatschappij echter niet lang zal kunnen tolereren is een massale ontwikkeling van kritiese, seksueel geëmancipeerde, autonome individuen; mensen die de belangrijkste mystifikaties doorzien hebben, op eigen kracht durven vertrouwen en niet vervreemd zijn van zichzelf of hun be-

staan, die bewust zijn van wat ze willen en bereid zijn daarvoor te vechten.

48

Het toepassen van het recht om je eigen leven te leiden, zowel op het gebied van seks als op het gebied van werk, draagt ertoe bij dat de dominante ideologie desintegreert.

Het voortdurend betwisten van het gezag op het gebied van seks en het dwangmatige gezin kan alleen maar een aanvulling zijn op de strijd tegen het gezag op andere gebieden (bijv. wie heeft de zeggenschap over het arbeidsproces en wat is eigenlijk het doel van die arbeid?). Opstand op beide terreinen onderstreept de autonomie van de individuen en de beheersing van belangrijke aspecten van hun levens. Beide brengen de vervreemde opvattingen aan het licht die moeten doorgaan voor rationaliteit, en die zoveel van ons denken en ons gedrag bepalen. Het is de taak van de bewuste revolutionair om beide uitdagingen expliciet aan de orde te stellen, om hun diepere subversieve inhoud aan te duiden en om hun onderlinge relatie uit te leggen. Revolutionaire psycho-analyse begrijpen is een nieuwe dimensie toevoegen aan de marxistische kritiek op ideologieën en aan het marxistische begrip "vals bewustzijn". Slechts zo zullen wij de middelen hebben om onze eigen geschiedenis te maken en kan socialisme ("het positieve zelfbewustzijn van de mens") een reële mogelijkheid zijn. We zullen voor eens en voor altijd kunnen breken met het "irrationele in de politiek" en het irrationele van het leven.

Noten

49

- (1) In het laatste stadium van de Weimar Republiek (september 1930) nam het aantal stemmen voor de Nazi-kandidaten toe van 800.000 tot 6½ miljoen. (Cf. A. Rosenberg, "A history of the German Republic", Methuen, 1936, pp. 275, 304.)
- (2) Dit verwijst naar een eerdere Britse verkiezing, en niet naar die van oktober 1974 (red.)
- (3) We hebben zelf nog onlangs in onze eigen zogenaamd libertaire organisatie (London Solidarity, - red.) in alle ernst horen voorstellen dat datgene wat iemand namens de organisatie wil verkondigen eerst moet worden voorgelegd aan een "meetings comité" - voor het geval de nietsvermoedende en waarschijnlijk weerloze geleerden der ideologisch geëmancipeerden onverhoeds overvallen zouden kunnen worden met iets nieuws.
- (4) Als dit als "verklaring" wordt aangenomen zou dat inhouden dat er aan ideeën een macht wordt toegekend die ze onmogelijk kunnen bezitten, namelijk het vermogen om de materiële situatie volledig te bepalen, hetgeen de invloed van economische factoren tot nul zou reduceren. Een raadsel dat dit nooit bij onze "marxisten" opkwam!
- (5) In de woorden van Thomas Mann, in zijn roman "Buddenbrooks": 'We lopen de meeste kans ons op te winden en kwaad te worden als we bezig zijn in te gaan tegen een opvatting over iets waar we eigenlijk zelf onze mening nog niet bepaald hebben en als we in ons hart eigenlijk meer tot het andere standpunt overhellen.'
- (6) Cf. B. Malinowski, "Sex and Repression in Savage Society", 9e druk, Meridian Books, Cleveland november 1966, p. 6.
- (7) Een van de (vele) voorbeelden van Freuds re-aktionaire uitspraken is te vinden in zijn essay "The Future of an Illusion" (1927) waarin hij schreef: 'Het is net zo min mogelijk af te zien van het controleren van de massa door een minderheid, als van dwang bij het bevorderen van de beschaving. De massa is lui en dom: ze voelt niets voor het instinkt der zelfverloochening en zal zich ook niet daartoe laten overhalen als de noodzaak hiervan wordt aangetoond; ook zullen afzonderlijk elkaar onderling steunen om hun gebrek aan discipline de vrije loop te laten.'

- (8) Een uitstekende verhandeling over zowel de psycho-analytikus Reich als de revolutionair Reich is recentelijk verschenen in Zwitserland: "La Vie et l'Oeuvre du Docteur Wilhelm Reich" van de hand van Michel Cattier, bij La Cité, Lausanne (1969). Het is verplichte lektuur voor iedereen die serieus probeert het tragische leven van deze opmerkelijke man te begrijpen. De schrijver van deze brochure heeft aan bovenstaande bron informatie ontleend.
- (9) W. Reich, "The Mass Psychology of Fascism", Orgone Institute Press, New York, 1946, p. 15. Ook verkrijgbaar als Touchstone paperback in een nieuwe uitgave van Simon & Schuster.
- (10) Nee - het is niet onze bedoeling om hier die moedige Duitse anti-fascisten te belasteren die tot de eerste slachtoffers behoorden die in Hilers concentratiekampen omkwamen. We willen alleen maar zeggen dat voor elke communist van dit type er minstens twee anderen waren die zich bij de Nazi's aansloten en tientallen die niets zeiden en niets deden.
- (11) "Fascisme et Grand Capital", Gallimard, Parijs 1945, p. 88. In Engelse vertaling verkrijgbaar als "Fascism and Big Business", Pathfinder Press, 1973.
- (12) In het volgende deel zullen we beschrijven hoe de "bodem" voor het opnemen van dergelijke ideeën "vruchtbaar" wordt gemaakt. Hier echter zullen we het laten bij de constatering dat dit andere bevolkingsgroepen ook raakt. De heersende klasse bijvoorbeeld is vaak ten prooi aan misleiding door haar eigen ideologie. In politieke zin is dit echter van ondergeschikt belang (de heersende elite is er in feite mee gebaat om ideologische mystifikatie in stand te houden, evenals de irrationele maatschappelijke systemen die de "noodzaak" van dergelijke elites voorop stellen).
- (13) Voor een bespreking van de historische basis van het gehele proces van seksuele repressie wordt verwezen naar deel 6 van deze brochure.
- (14) Voor een bijzonder grappige beschrijving van dit soort konditionering - en de konsekventies ervan - in een joods gezin in New York wordt aanbevolen P. Roth's "Portnoy's Complaint", Cape, 1968; ook wel genoemd "The Gripes of Roth".
- (15) Ouders zijn "in deze tijd bij uitstek degenen die schuldgevoelens oproepen en in stand houden". P. Roth, p. 36. (op. cit.)
- (16) Dit wankel evenwicht staat ook wel bekend als "publicly pleasing my parents, while privately pulling my putz", *ibid.*, p. 37.

- (17) *Ibid.*, p. 32.
- (18) *Ibid.*, p. 124.
- (19) W. Reich, "The Mass Psychology of Fascism", pp. 25-26.
- (20) Deze feitelijke manier van benaderen is een betrekkelijk recente ontwikkeling. Zo stellen Kinsey, Pomeroy en Martin in hun welbekende verhandeling "Sexual Behaviour of the Human Male", Saunders, Philadelphia 1948, pp. 21-22: "Zolang de mens bestaat heeft hij zijn seksuele activiteiten en gedachten over sex vastgelegd, vanaf de tekeningen nagelaten door primitieve volkeren door alle beschavingen heen (de Oude, de Klassieke, Oosterse, Middeleeuwse en Moderne). De literatuur is zeer omvangrijk en het overige materiaal onuitputtelijk... (Deze literatuur) geeft een interessant beeld van tegelijkertijd de volledige overgave waarmee de mens zich voor sex interesseerde en zijn verbluffende onwetendheid erover; zijn dorst naar kennis en zijn onwil om de feiten onder ogen te zien; zijn respect voor een objectieve wetenschappelijke benadering van de desbetreffende problemen en zijn overweldigende drang, om poëtisch, pornografisch, literair, filosofisch, traditioneel, moreel te zijn... kortom alles te doen behalve achter de fundamentele feiten over zichzelf te komen."
- (21) In het Freudiaanse model bestaat de persoonlijkheid uit het Id, het Ego en het Superego; het eerst- en het laatstgenoemde zijn het onderbewuste. Het Id is het totaal van instinctieve drijfveren van een individu. Het Superego is een soort innerlijke politieagent die voortkomt uit de door ouders en andere opvoeders opgelegde beperkingen "in naam van de maatschappij". Het Ego is het bewuste zelf van de mens.
- (22) S. Freud, "New Introductory Lectures on Psychoanalysis", The Hogarth Press, Londen 1933, pp. 90-91.
- (23) Freud persoonlijk heeft in 1927 zijn voormalige leerling Reich gewaarschuwd dat hij zich met zijn aanval op het gezin in een wespennest stak. In augustus 1934 zou Reich uit de Duitse Vereniging van Psychoanalytici worden gezet.
- (24) Reich werd in 1933 uit de Duitse CP gezet. Deze had in december 1932 de verspreiding van zijn werken in haar jeugdbeweging verboden, waar ze tot aanzienlijk veel reacties hadden geleid. Zelf zowel marxist als psychoanalytikus moest Reich zien hoe zij die het marxisme dan wel de psychoanalyse zeiden te vertegenwoordigen zijn werk veroordeelden. Enige tijd later zouden ook

- de Nazi's de verspreiding van zijn boeken in Duitsland verbieden.
- (25) W. Reich, "The Sexual Revolution", The Noonday Press, New York 1962, p. 72.
- (26) Ibid., p. 73.
- (27) Dat deze typering ook opgaat voor veel "linkse" organisaties behoeft nauwelijks betoog. Zoals zo vaak zijn bij de revolutionairen zelf de grootste vijanden van de revolutie te vinden.
- (28) V.I. Lenin, "Selected Works" dl VI, p. 36. Lenin schreef dit hoewel enig begrip of besef van de mechanismen die "de macht der gewoonte bij de massa's" bewerkstelligden en continueerden bij hem volledig ontbrak. Dit gebrek leidde tot zijn openlijk vijandige opstelling ten opzichte van de seksuele revolutie die Rusland in de nasleep van de burgeroorlog overspoelde en voegde opnieuw een element toe aan de bureaucratische degeneratie.
- (29) W. Reich, "Character Analysis", Vision Press Ltd, Londen 1958. Voorwoord van de eerste editie, pp. xxii, xxiii, xxiv; tevens te verkrijgen in een nieuwe Touchstone uitgave.
- (30) In deze categorie boeken moeten zeker vermeld worden "Das Mutterrecht" van J.J. Bachofen, Stuttgart 1861; van J.F. McLennan "Primitive Marriage", Back, Londen 1865, en "Studies in Ancient History", Macmillan, Londen 1876; L.H. Morgan, "Ancient Society", Holt, New York 1870, en "Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family", Smithsonian Institute, Washington 1877; F. Engels, "The Origin of the Family, Private Property and the State", Zürich 1884; en tenslotte E. Westermarck, "The History of Human Marriage", Macmillan, Londen 1889.
- (31) Cf. A.R. Radcliffe-Brown en D. Forde, "African Systems of Kinship and Marriage", O.U.P., 1950, p. 72.
- (32) R. Fox, "Kinship and Marriage", Penguin Books, 1967, p. 18.
- (33) F. Engels, "The Origin of the Family, Private Property and the State", Foreign Languages Publishing House, Moskou 1954, p. 92.
- (34) Ibid., p. 94.
- (35) Er is waarschijnlijk nooit een echt "matriarchale" samenleving geweest in de zin van een spiegelbeeld van de patriarchale. Een dergelijke samenleving, waarin vrouwen hun man commanderen en hem van tijd tot tijd in elkaar slaan, waarin zij financieel de touwtjes in handen hebben, en alle belangrijke beslissingen inzake zowel de stam als geheel als de individuele leden nemen, die bestaat hoogstens in de hoofden van met schuldgevoelens beladen mannen in de vorm van een retrospectieve projectie dan wel een nachtmerrie.

- (36) Het is belangwekkend dat de bekendste matrilineaire samenlevingen (i.e. de Nayars in Kerala, en de Maleise bevolking van Menangkabau) in tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt niet "primitief" maar juist zeer ontwikkeld, geletterd en beschaafd zijn en een uitgebreide literatuur bezitten. De Khasi uit Assam eveneens zijn, hoewel minder ontwikkeld, geenszins primitief te noemen. Zoals gesteld wordt door Radcliffe-Brown/Forde: "typerende voorbeelden van 'moederrecht' moeten niet gezocht worden bij "primitieve" maar bij (relatief) ontwikkelde volkeren."
- (37) Vergelijkbaar in dit opzicht met wat door zogenaamd "revolutionairen" wordt voorgesteld als "alternatief" (bijvoorbeeld "het monogame huwelijk" of "communes" als samenlevingsvorm "na de Revolutie").
- (38) P. Fox, op. cit., p. 63.
- (39) Of met de Partij - of met de Partij-sekretaris.
- (40) In de laatste jaren van zijn leven begon Reich steeds meer te lijden onder verschijnselen van paranoia en al gauw lag hij overhoop met al zijn voormalige aanhangers. Wat hem onder andere tot waanzin dreef was de ogenschijnlijk onoplosbare contradictie "geen sociale revolutie zonder seksuele revolutie - geen seksuele revolutie zonder sociale revolutie". Een vrij objectief verslag van de laatste fase in het leven van deze opmerkelijke man valt te lezen in een onlangs verschenen biografie "Wilhelm Reich", Elek, Londen 1969, geschreven door zijn derde vrouw Ilse Ollendorf Reich.
- (41) En zoals de heilige Justinus het eens heeft gezegd: "wie de revolutie maar half afmaakt graaft zijn eigen graf".
- (42) Hier wordt gerefereerd aan gebeurtenissen in 1927: begin dat jaar werd door de Heimwehr (een paramilitaire extreem-rechtse organisatie waarvan een deel later overliep naar de Nazi's) vanuit een gebarricadeerde herberg in het Oostenrijkse dorpje Schattendorf het vuur geopend op een vreedzame mars van socialistische arbeiders, waarbij twee doden en vele gewonden vielen. In het proces, gehouden op 14 juli, werden de moordenaars door een het Oude Regime getrouwe rechter vrijgesproken. De dag erop werd in het verloop van een massale staking en demonstraties in Wenen het Paleis van "Justitie" door een woedende menigte in brand gestoken. De politie opende het vuur op korte afstand, hetgeen de dood van vijfentachtig burgers, allen arbeiders, tot gevolg had. Sommigen van hen stierven door de kogels van politiemannen die ze in feite uit het brandende gebouw hadden trachten te redden.

De meesten werden begraven in massa-"Graf van Eer" dat door de destijds door de Socialisten bestuurde gemeenteraad van Wenen werd bekostigd. Deze gebeurtenissen bleken naderhand een keerpunt in de Oostenrijkse geschiedenis te zijn. Voor verdere bijzonderheden, zie G.E.R. Geyde, "Fallen Bastions".

- (43) W. Reich, "The Mass Psychology of Fascism", p. 212.
- (44) Zie noot 8.
- (45) Dit is absoluut waarheidsgetrouw. Vaak ziet men hoe juist zij die economisch het meest worden uitgebuit en cultureel het meest achtergesteld het heftigst opkomen voor de noodzaak van leiders en hiërarchie, en de onmogelijkheid van gelijkheid of arbeiderszelfbestuur, hetgeen nadrukkelijk als strijdig met de "menselijke natuur" wordt betiteld. - M.B.
- (46) Cf. Paul Cardan, "Modern Capitalism and Revolution" (met name het hoofdstuk "Capitalist ideology yesterday and today").
- (47) Zowel in katholieke als in islamitische landen funktioneert seksuele onderdrukking nog steeds als hoeksteen van de maatschappij. Maar zelfs de Katholieke Kerk ontmoet steeds meer weerstand hiertegen in eigen gelederen (zowel van de clerus als van jongeren). En bij de Palestijnse guerillabeweging vechten vrouwen zij aan zij met de mannen in een strijd die onmogelijk gesluierd (met de traditionele yashmak) kan worden gevoerd, en evenmin als de traditionele Arabische waarden aangaande de rol van de vrouw in de maatschappij in ere worden gehouden.

NAGESLACHT

In het jaar volgend op de russische revolutie werden de "officiële" ideeën en praktische maatregelen beïnvloed door vier hoofdfactoren :

a) Het feit dat de problemen die de Bolsjewieken geërfd hadden tegelijkertijd betrekkelijk nieuw, diepgaand en van ongekeerde omvang waren.

De nieuwe taken moesten aangepakt worden terwijl onnoemelijk veel andere problemen akute aandacht opeisten. De klassieke marxistische leer had in de strijd voor seksuele vrijheid nooit een "Wat te doen?" opgeleverd. Ondanks de brede sociale, intellectuele en kulturele omwenteling die plaatsvond, het op grote schaal uiteenvallen van families en ondanks de daarmee gepaard gaande afbraak van talloze traditionele waarden, was er geen samenhangende visie op wat er nu moest volgen voorhanden.

b) Dit gebrek aan een bewuste koersbepaling werd gepaard aan een wijdverspreid, nogal naïef geloof in de macht van de revolutie. Velen gingen er gewoon van uit dat het voor de bevrijding van de vrouw voldoende was om de economische uitbuiting af te schaffen, en een progressieve wetgeving te ontwerpen. Deze bevrijding (vaak gepresenteerd in de beperkte zin van "gelijke rechten") zou automatisch volgen op de veranderingen in de bezitsverhoudingen, en, zo werd verondersteld, de nieuwe wetten en instellingen van de "arbeidersstaat" zouden haar vooruitgang garanderen.

c) Men was zich vrijwel niet bewust van het belang van seksuele onderdrukking - noch van de traditionele moraal die zich op basis daarvan handhaven kan - als bepalende faktor in de sociale conditionering.

Slechts een kleine minderheid zag in de seksuele revolutie een essentieel onderdeel van het totaal van sociale veranderingen. Nog minder mensen zagen de seksuele revolutie als de enige weg om te komen tot de

diepere kern van de veranderingen die men zich voorstelde, en wel door middel van veranderingen in de geestelijke structuur van het massa-individu.

d) Veel van de Bolsjewistische leidersfiguren hadden nauwelijks of geen inzicht in hun eigen onderdrukkende conditionering aangaande seksueel gedrag, laat staan in de gevolgen daarvan voor hun daden en ideeën. Velen van hen hadden een typies autoritaire opvoeding genoten. Hun latere leven vol van deportaties, gevangenschap en strijd had bij veel van de oudgedienden een normaal seksleven verhinderd. Na de revolutie werd wat, achteraf redenerend, een historische onvermijdelijkheid was geweest, tot een deugd gemaakt. De 'toewijding' werd tot ideaal verheven, niet alleen voor de 'voorhoede' maar ook voor de massa's. Veel leidinggevende Bolsjewieken beschouwden propaganda voor seksuele vrijheden als "afleidend van de werkelijke strijd". (En hoeveel zogenaamde Bolsjewieken denken vandaag nog zo?). Sommigen waren zeer actief in het verhinderen van alle pogingen in de richting van dergelijke propaganda.

Al deze factoren speelden hun rol in de reeks van interne nederlagen die volgen op de grote gebeurtenissen van 1917. Zij droegen bij aan de ondermijning van belangrijke aspecten van menselijke vrijheid, welke in de eerste paar maanden na oktober bevochten waren. Het stopzetten van de seksuele revolutie in Rusland viel samen met nederlagen op ander gebied (ergens anders al uitvoerig besproken). (1).

Tesamen zetten zij het proces van bureaucratiese degeneratie in werking.

Het klassieke marxisme bevatte weinig waaruit de Bolsjewieken lering hadden kunnen trekken. Engels had weliswaar enkele passages geschreven, passages die zelfs nu nog van hoog gehalte zijn gebleven (2). Maar daartegenover staan andere passages, van een leerstelliger

karakter (3).

Daar komt nog bij dat Engels in zijn historische analyses altijd uitvoerig uitweidde over de sociale achtergronden waartegen een seksuele revolutie kon plaatsvinden maar zelden over wat dat proces precies moest inhouden.

Wat Marx betreft, die heeft zeker veelvuldig het burgerlijk huwelijk en gezin als repressief gebrandmerkt. De hypokrisie van de hele burgerlijke moraal is door hem genadeloos aan de kaak gesteld. Maar daarnaast heeft hij ook eens verklaard dat "de beweging die universeel privaateigendom stelt tegenover privaateigendom,", welke zijn uitdrukking vindt in de beestachtige vorm van het stellen van het huwelijk (een onmiskenbare vorm van privaateigendom) tegenover de gemeenschap van vrouwen, waarin de vrouw wordt gedegradeerd tot een stukje gemeenschapseigendom" . Als zo'n beweging zou overwinnen, zou dat voor de vrouw betekenen dat zij overgaat van huwelijksprostitutie tot algemene prostitutie,, van een eksklusieve huwelijksrelatie met de eigenaar van privé-bezit naar een toestand van universele prostitutie met de gemeenschap". (4).

De gekozen woorden zijn emotioneel geladen maar de antithese die gesuggereerd wordt bestaat niet. (Marx blijft de alternatieven voor privaateigendom formuleren in termen van bezit - en niet in termen van vrije zelfbeschikking van zowel vrouwen als mannen. In dezelfde trant spreekt Engels nog steeds van "overgave").

Hoe dubbelzinnig en vaag de "handleiding" ook heeft mogen zijn, de problemen die in 1917 om een oplossing vroegen, waren er niet minder reëel om. De kulturele erfenis van het tsarendom moest uit de weg worden geruimd. Dat was een enorme opgave. De Tsaristische wetgeving had zeer ondubbelzinnig het gezin "beschermd". Zij eiste van iedere echtgenoot dat "hij zijn vrouw liefheeft als zijn eigen lichaam". De vrouw was "onvoorwaardelijke gehoorzaamheid verschuldigd aan de echtgenoot". Mannen konden

zich tot de politie wenden wanneer een vrouw het waagde haar geluk te ontvluchten.

Ouders konden hun kinderen, zowel meisjes als jongens, laten opsluiten voor "opzettelijke ongehoorzaamheid aan de ouderlijke macht". Kinderen die een huwelijk sloten zonder de ouderlijke toestemming, riskeerden eveneens gevangenschap. Alleen door de Kerk bezegelde huwelijken werden als legaal beschouwd. Echtscheiding - ook hierin had de Kerk het laatste woord - was enorm kostbaar en derhalve een privilege van de rijksten.

Al dit soort reaktionaire wetgeving werd opgeruimd met de Huwelijksdekreten van 19 en 20 december 1917. Nieuwe wetten verklaarden de kontrakterende partijen tot elkaars gelijken, waarmee een einde kwam aan het wettelijke onvermogen van de vrouw en aan de "onbreekbare" huwelijksband, vooral ook doordat echtscheiding veel makkelijker werd gemaakt. De echtgenoot was niet langer het verklaarde gezinshoofd. Vrouwen kregen het recht om naar eigen keuze naam, woonplaats en burgerrechten vast te stellen. Elke man boven de 18 (en elke vrouw boven de 16) had het recht voor de wet een huwelijk te sluiten. Voor wat betreft het nakomelingschap, het vroege onderscheid tussen "wettelijke" en "natuurlijke" kinderen, werd vervallen verklaard. De echtscheidingsprocedure werd bijzonder vereenvoudigd doordat als enige criterium een wederzijdse overeenkomst tussen beide partijen gehanteerd werd. Wanneer een partner een scheiding van bed wilde, hoefde hij (/zij, vertaler) daar geen "redenen voor op te geven". Het aangaan en weer verbreken van een huwelijksband werden puur privé-aangelegenheden. Registratie van een relatie werd niet vereist. En ook al was een relatie wel geregistreerd, dan nog kon je niet "vervolgd worden" in het geval van seksueel contact met anderen dan de partner. (de laatste daarvan niet op de hoogte stellen daarentegen, werd wel bestempeld als "fraude".) De verplichting tot het betalen van alimen-

tatie gold slechts tot zes maanden na de echtscheiding, en alleen wanneer de partner werkloos was of om andere redenen niet in het eigen levensonderhoud kon voorzien. Een wet van 1919 legaliseerde abortus, mits deze gepleegd werd tijdens de eerste drie maanden van de zwangerschap. Alle oude wetten inzake de onderdrukking van homoseksualiteit onder volwassenen werden afgeschaft.

Al de genoemde maatregelen zijn duidelijke aanzetten tot een vergroting van de persoonlijke vrijheid. De jurist Hoichberg (?) zei hierover in zijn Voorwoord bij de Bolsjewistische Huwelijkscode van 1919 "het instituut huwelijk had altijd al zijn voorwaarden voor de eigen vernietiging in zich gedragen", en "dat het gezin nog bestaat is slechts mogelijk omdat we hier te maken hebben met een socialisme in staat van wording".

De nieuw uitgevaardigde wetten waren ontegenzeggelijk radikaal. Lenin kan met recht schrijven in de Pravda van 15 september 1919, dat "in de Sovjetrepubliek geen steen blijft staan van de wetgeving die vrouwen geketend hebben aan haar inferieure status". Denigrerend waren met name die wetten geweest die "haar haar rechten ontnamen en niet zelden vernederden - dus de echtscheidingswetten, de wetten die het onderscheid tussen wettige en natuurlijke kinderen proklameerden, de wetten die geëist hadden dat voordat een kind onderhouden mocht worden het vaderschap moest vaststaan". Lenin leek zich evenwel bewust van het feit dat "wetten niet genoeg zijn", en dat "zelfs wanneer vrouwen over volledig gelijke rechten beschikken, de onderdrukking zal voortduren". Maar Lenin dacht daarbij vrijwel uitsluitend aan de onderdrukking in het huishoudelijke werk : werk dat nog wel een tijdje haar deel zou blijven. "Dergelijk werk is over het algemeen het minst produktief, het meest barbaars en onmenselijk zwaar, en dat allemaal rust op de schouders van een vrouw. Wil de vrouw helemaal vrij zijn en echte gelijkheid proeven dan moet

men haar het huishoudelijk werk uit handen nemen en tot gemeenschapsvoorziening maken, de vrouwen moeten dan deelnemen aan de algemene produktie". (5). Gemeenschapskeukens, creches en kinderverblijfplaatsen - gepaard met de mogelijkheid voor vrouwen om alle soorten arbeid te verrichten - werden gezien als de essentiële voorwaarden voor de emancipatie van de vrouw.

"De afschaffing van het privaat-eigendom op het land en in de fabrieken alleen kan het pad effenen voor de totale en werkelijke bevrijding van de vrouw", zo schreef Lenin. Langs deze weg zou "het kleine individuele huishouden plaatsmaken voor het grote socialis-tische huishouden. (6)

Deze visie werd zonder twijfel gedeeld door het merendeel van de Bolsjewistische leiders, die de bevrijdingsstrijd van de vrouw zagen als een optelsom van onthef-fing van economische uitbuiting en huishoudelijke slaverij. Men had zelfs geen vermoeden van de repressieve mechanismen waardoor onderwerping van de vrouw in de geesten van miljoenen vrouwen was geworteld.

Je kan gerust stellen dat met de nieuwe wetten een basis was geschapen waarop in de toekomst pogingen ondernomen konden worden om te komen tot een nieuw type menselijke relatie. Althans zij ruimden veel van de vroegere externe beperkingen op. Eveneens staat wel vast dat alles bij elkaar genomen de Bolsjewieken van zins waren de patriarchale macht te breken.

Maar zij waren zich slechts zeer oppervlakkig bewust van de rol van dat patriarchale gezin als "de structuurvormende cel van de klasse maatschappij". (7) - als de "strukturele en ideologische kern waar de reproductie van elke op autoritaire leest geschoeide maatschappij plaatsvinden kan" (8). Nog minder realiseerden zij zich welke rol seksuele repressie speelt in het bestendigen van zulke belangrijke aspecten van de dominante ideologie als gehoorzaamheid aan het gezag en angst voor vrij-

heid. Indien zij zich beter bewust waren geweest van deze zaken, zouden vele praktische vraagstukken anders zijn benaderd, talloze vruchteloze discussies vermeden en de latere neergang van zowel idee als praktisch voorkomen kunnen worden. De revolutionairen zouden zich minder tolerant hebben opgesteld tegenover de woordvoerders van de oude ideologie en moraal - waarvan er velen zich nog op hoge posten bevonden -, die veel schade toebrachten aan de zich juist ontwikkelende kulturele revolutie.

De Bolsjewieken hebben herhaaldelijk benadrukt dat de nieuwe wetten "slechts een begin" waren. Maar een begin van wat? Wilhelm Reich wijst erop dat in de verhitte discussies van die tijd de konservatieven altijd een soort voorsprong hadden, zowel op het vlak van argumentering als "bewijsvoering". De revolutionairen "waren noch prakties noch theoreties voorbereid op de problemen die de kulturele revolutie met zich meebracht".

Ze wilden een hele generatie laten breken met het Tsaristische patriarchendom maar hadden geen enkel benul van de psychiese structuur van al die mensen, en van zichzelf. Het valt hen niet te ontzeggen dat ze probeerden iets nieuws tot stand te brengen. Maar zij "waren zich er wel van bewust dat zij de 'nieuws' niet onder woorden konden brengen". Ondanks hun moedig gevecht raakten ze al gauw vermoeid en haakten af in de discussie, voor een deel omdat zijzelf nog niet in staat waren gebleken om te breken met de oude konsepties. (10)

De revolutie bracht ontzaglijke problemen met zich mee. Het gezin, bij uitstek het nest van tucht en orde, was alleen nog maar voor de wet afgeschaft. De opvattingen waarop haar bestaan was gegrondvest bestonden nog steeds. De economiese problemen hieromtrent bestonden nog steeds. En "zolang de samenleving geen zekerheid kan bieden aan alle volwassenen en jongeren, zal het gezin deze functie blijven vervullen". (11) Het gezin kan hier-

door haar bestaan rekken. Haar bestaansvoorwaarden raakten echter meer en meer in konflikt met de nieuwe sociale wensen en verplichtingen van de groep. Het "levenslange seksuele kontakt in de kollektieven" moest opboksen tegen de oude gezinsbanden, "waarvan de invloed zich in elke vezel van het dagelijkse leven liet gelden, en die daarmee de psychiese struktuur beheersten". (12) Een voorbeeld hiervan: "ouders, inklusies de proletarische, zagen hun volwassen dochters niet graag naar meetings gaan. Zij waren bang dat de meisjes 'verkeerd zouden gaan' - dat wil zeggen: een seksleven beginnen. De kinderen, in weerwil van de bedoeling ze te laten toetreden tot het kollektief, bleven onder de bezitterige kontrole van de ouders. Die laatsten werden regelrecht geschokt wanneer hun kroost een kritiese houding ten opzichte van hen dreigden aan te nemen. (13)

"Zelfs in de meest radikale kringen liepen meisjes nog de kans voor 'promiscue' uitgemaakt te worden. Hiermee kwam aan het daglicht welke diepgewortelde vooroordelen er tegen de vrouwelijke seksulatieit nog schuilgingen achter alle "revolutionaire" retoriek.

In ekonomies opzicht was de greep van het patriarchale gezinshoofd wel degelijk wat lossier geworden. Maar een verhoogde toegankelijkheid van seksueel geluk betekende nog niet dat men het ook psychies aankon om dit uit te buiten. De innerlijk weerstanden waren vrijwel onaangestast geblven en daarmee was de erfenis van het verleden intakt gebleven. "Een kinderlijke opstelling en pathologische seksuele gewoonten" bleven regel. Gezinsleden zouden onderlinge tegenstrijdigheden blijven overstemmen met een geforceerd soort genegenheid, waarbij alles er stug op gericht is aan elkaar vast te houden. Eén van de grootste problemen vormde het onvermogen van de vrouwen - geslachtelijk verminkt en onvoorbereid op ekonomische zelfstandigheid as ze waren - om hun slaafse bescherming van het gezin op te geven (14). Zij zouden

hiertoe ook meteen een bevrediging moeten inleveren die ze ontvingen in ruil voor de overheersing van de kinderen. Zij die een seksueel leeggezogen bestaan hadden geleid, en die zich in hun ekonomiese afhankelijkheid vastgeklampt hadden aan de opvoeding van de kinderen, als levensdoel waar al het andere voor moest wijken. Het was uitzonderlijk moeilijk om dit soort bezitterige neigingen en vormen van machtsmisbruik van moeders te bestrijden, zonder werkelijk inzicht in de herkomst ervan. Moeders kwamen in opstand tegen elke maatregel die gericht was tegen hun positie als moeder.

Het leven van alledag bleek van aanzienlijker konservatiever gehalte dan het ekonomies leven, vooral omdat het onbewuste een grotere rol hierin speelde. De revolutionairen waren niet uitgerust - noch in ideologiese zin, noch in de zin van ervaringen tijdens de eigen opvoeding - om te interveniëren in de diskussies die in het hele land oplaaiden over de "seksuele kwestie". Er bestond geen theorie over de seksuele revolutie. In Trotsky's pamflet "Problemen van het bestaan", werd het probleem niet eens vermeld. Veel Bolsjewieken verschuilden zich maar achter de formule "seksualiteit is een privé-zaak". Helaas ws dit in feite "een uiting van het onvermogen van de leden van de Kommunistiese Partij om de revolutie in hun eigen leven aan te gaan". (16)

De malaise was onmiskenbaar groot en schreeuwde om erkenning. Veel jongeren waren van mening dat het belangrijke zaken betrof die openlijk en eerlijk bepraat moeten worden. Kollontai (17) schetst enigszins hoe de diskussies gevoerd werden. Een funktionaris, Koltsov, maakt duidelijk dat de sleutelvragen "nooit onderwerp van gesprek zijn geweest. het is alsof ze om welke redenen dan ook vermeden werden. Ikzelf heb er nooit serieus bij stilgestaan. Het zijn nieuwe vraagstukken voor me". Een ander, Finkovsky, ontvouwt de reden van het vermijden van een gesprek. "Er wordt zelden over dit onderwerp

gepraat omdat het voor iedereen te dicht bij huis ligt ... De Kommunisten hebben de gewoonte om te wijzen op de Gouden toekomst en vermijden daarmee zich bezig te houden met akute problemen de arbeiders beseffen heel goed dat in Kommunistiese gezinnen de toestand zo mogelijk nog beroerder is dan bij henzelf". Niettemin benadrukt een andere funktionaris, Tseitlin, dat dit "precies de vraagstukken waren die de arbeiders interesseerden, mannen zowel als vrouwen. Wanneer zo'n kwestie onderwerp van gesprek was op een partij-bijeenkomst wilde iedereen aanwezig zijn en meeluisteren. Ze blijven deze vragen maar aan de orde stellen, terwijl antwoorden uitblijven". Reich merkt hierbij op dat het gewone volk, zonder seksuologische training of kennis, precies uiting geeft aan wat bedoeld wordt met "seks-ekonomie", namelijk dat "de belangstelling van het massa-individu niet politiek maar seksueel gericht is".

(18) In werkelijkheid kwamen er wel antwoorden. Ze misten echter hun doel, waren over de hele linie onvoldoende en vaak ronduit schadelijk. Seksuele "opvoeding" raakte in de handen van ambtelijke hygiënisten, biologen, urino-
logen of hoogleraren in de filosofie, ethiek of sociologie. De gevolgen lieten niet lang op zich wachten - de bloem van de kulturele revolutie begon te verwelken. De aanvankelijk zo "verhitte" diskussies verstomden. De resultaten van de nieuwe wetgeving bleven ver bij de verwachtingen achter; waarmee eens te meer werd aangetoond dat de seksuele revolutie, anders dan de ekonomiese revolutie, niet met plannen en wetten tot stand komt. Om overwinningen te boeken moest het zich in elk detail van het persoonlijk leven van iedereen kunnen manifesteren. Maar juist op dit vlak ontmoette het de grootste weerstanden. De omwenteling in de ideologische bovenbouw had nog geenszins plaatsgevonden. De "draagster van deze revolutie, de psychiese structuur van de mens, was onaangetast gebleven.

Niet alleen de interne weerstanden van het massa-individu - de erfenis uit het verleden - waren obstakels voor verandering, maar ook de barrières van buitenaf begonnen een rol te spelen, d.w.z. de gevolgen werden merkbaar van de onoverwonnen weerstanden in diegenen die nu de macht bezaten.

Noten

- (1) Cf. "The Bolsheviks and Workers Control 1917-1921", door M. Brinton, een uitgave van Solidarity.
- (2) In zoverre er op dit moment iets te zeggen valt over de regeling van seksuele relaties na de op handen zijnde val van de kapitalistische produktiewijze is dat in negatieve zin beperkt blijvend tot dat wat er niet meer zal zijn. Maar wat zal er bijkomen? Dat is iets wat geregeld wordt als er een nieuwe generatie op-

gegroeid is: een generatie van enerzijds mannen die nooit in hun leven aanleiding hebben gezien om met geld of andere machtsmiddelen een vrouw te veroveren; en van vrouwen anderzijds die nooit uit andere drijfveren dan ware liefde zich aan een man overgeven of dit juist nalaten vanwege economische consequenties. En als zulke mensen er zijn zal het ze koud laten wat er nu mensen er zijn zullen onze ideeën over wat ze moeten doen hen volledig koud laten. Ze zullen hun eigen praktijk en hun eigen manier van samenleven kreëren... en meer valt er niet over te zeggen! (F. Engels, "The Origin of the Family, Private Property and the State", F.L.P.H., Moskou 1954, pp. 137-138.)

- (3) Bijvoorbeeld als hij beschrijft hoe de Industriële Revolutie tot gevolg had dat vrouwen uit huis werden weggerukt naar de fabrieken zegt Engels ("The Condition of the Working Class in 1844") dat het zelfs voorkwam dat vrouwen kostwinner werden terwijl hun mannen thuis het huishouden deden. Volgens hem was dit "een krankzinnige stand van zaken" die "de man berooft van zijn mannelijkheid en de vrouw van haar vrouwelijkheid". Dat de plaats van de vrouw in het huishouden is blijkt een denkbeeld dat uit de meest onverwachte hoeken steun krijgt!
- (4) K. Marx, "Economic and Philosophical Manuscripts of 1844", voor F.L.P.H. Moskou uitgebracht door Lawrence & Withart, 1959, pp. 99-100.
- (5) Al in 1916 had Lenin het kapitalisme, dat immers vasthoudt aan een opvatting over vrouwen als "slavin van het huishouden, gevangen in slaapkamer, keuken en kinderkamer" ("Sochineniya XIX", pp. 232-233) gehekeld. PRAWDA", 18 maart 1921.
- (6) W. Reich, "The Sexual Revolution", p. 166.
- (7) Ibid., p. 157.
- (8) Ibid., pp. 169-170.
- (9) Ibid., p. 168.
- (10) Ibid., p. 167.
- (11) Ibid., p. 160.
- (12) Ibid., p. 182.
- (13) Ibid., p. 160.
- (14) "Voprosybyta", Moskou 1923. In Engelse vertaling, van Z. Vengerova, uitgegeven bij Methuen, 1924.
- (15) W. Reich, "The Sexual Revolution", p. 172.
- (16) A. Kollontai, "Novaya moral i rabochi klass" (De nieuwe moraal en de arbeidersklasse) Moskou 1919, pp. 19 e.v.
- (17) W. Reich
- (18) W. Reich, "The Sexual Revolution", p. 159.
- (19)

Lenin sprak zelden over seks. Ontdaan van hun "revolutionaire" rethoriek waren zijn schaarse uitspraken over dit onderwerp die van een puriteinse hypokriet.

Vanwege Lenin's eminentie en autoriteit op andere gebieden waren zijn meningen over seks aanzienlijk invloedrijk. Men gebruikte ze en iedereen die tegen iedere radikale verandering op het gebied van de seksuele verhoudingen was herhaalde ze tot vervelens toe.

Wat dat betreft, speelden ze een belangrijke rol in de seksuele kontra-revolutie die we hebben geprobeerd te schetsen in het vorige hoofdstuk.

Hieronder drukken we een uittreksel af uit het hoofdstuk "Vrouwen, Huwelijk en Seks" van Clara Zetkin's boek "Herinneringen aan Lenin" (International Publishers, New York, 1934). Het boek werd kort na Lenin's dood in 1924 geschreven. Zetkin, een van de oprichters van de Duitse Kommunistiese Partij spreekt met Lenin in het Kremlin in de herfst van 1920.

Lenin ging verder: "Jouw lijst van zonden is nog langer, Clara. Er is me gezegd dat vragen over seks en huwelijk de hoofdonderwerpen zijn die op de lees- en discussie-avonden voor vrouwelijke kameraden behandeld worden. Die onderwerpen zijn het hoofdthema van interesse van politieke instructie en onderwijs.

Ik kon mijn oren nauwelijks geloven toen ik dat hoorde. Het eerste land waar de diktatuur van het proletariaat

aan de macht is, omringd door de kontra-revolutionairen van de wereld; de situatie in Duitsland zelf vereist de grootst mogelijke konsentrasie van alle proletarische revolutionaire krachten om de altijd groeiende kontra-revolutie te verslaan. Maar getrouwde, werkende vrouwelijke kameraden bespreken seksuele problemen en de vraag over huwelijksvormen in het verleden, heden en de toekomst. Zij vinden het hun belangrijkste taak om proletarische vrouwen over deze onderwerpen voor te lichten. De meest gelezen brochure is, geloof ik, het pamflet van een jonge vrouw uit Wenen over de seksuele problematiek. Wat een verspilling! De waarheid die er in zit, hebben de arbeiders al lang geleden in Bebel gelezen. Alleen niet zo saai en zo zwaar geschreven als in het pamflet, maar sterk, bitter, aggressief; tegen de bourgeois samenleving".

"De uitbreiding van Freudiaanse hypothesen lijkt 'ontwikkeld', zelfs wetenschappelijk, maar het is dom geknoei. Freudiaanse theorie is in de mode. Ik wantrouw de seksuele theorieën van de artikelen, dissertaties, pamfletten enz. Kortgezegd: dat specifieke soort literatuur die welig tiert in de smerige bodem van de bourgeois samenleving. Ik wantrouw de mensen die altijd bepaalde vragen overpeinzen, zoals de Indiase heilige die naar zijn navel staart. Het komt mij voor dat deze bloeiende seksuele theorieën (die hoofdzakelijk hypothesen en vaak erg arbitrair zijn) ontstaan uit een persoonlijke noodzaak om persoonlijke abnormaliteiten of hypotrofie te rechtvaardigen tegenover de burgerlijke moraliteit en om haar geduld af te smeken. Dit gemaskeerde respect voor de burgerlijke moraliteit lijkt mij net zo afstotend als het rommelen in seksuele zaken. Hoe wild en revolutionair het gedrag ook mag zijn, het is nog steeds echt erg burgerlijk. Het is hoofdzakelijk een hobby van de intellektuelen en van de groepen die daar het dichtst bij staan. Er is geen plaats voor in de par-

tij, in het klassebewuste, strijdende proletariaat".

Hier onderbrak ik hem en zei dat de vragen over seks en huwelijk in een burgermaatschappij van privébezit vele problemen, conflicten en veel lijden voor vrouwen van alle sociale klassen en standen inhoudt.

De oorlog en de konsekwenties daarvan hebben de conflicten en het lijden van vrouwen op seksueel gebied zeer geaksentueerd; ze hebben problemen aan het licht gebracht die vroeger voor hen verborgen waren. Daarbij kwamen de gevolgen van de revolutie.

De oude wereld van gevoel en gedachte waren begonnen te wankelen. Oude sociale banden zijn verstrikkend en op het punt van breken, er zijn tendenzen naar nieuwe ideologische verhoudingen tussen man en vrouw. De interesse die er voor deze vragen wordt getoond, is een uiting van de noodzaak tot voorlichting en heroriëntatie.

Het geeft ook een reactie aan tegen de valsheid en hypokrisie van de bourgeois samenleving. In hun historische ontwikkeling en afhankelijkheid van het economische leven zijn huwelijksbanden en samenlevingsverbanden gericht op het vernietigen van het bijgeloof dat heerst in de hoofden van werkende vrouwen ten aanzien van het eeuwigdurende karakter van de bourgeois samenleving.

Een kritiese, historische houding ten aanzien van deze problemen moet leiden tot een meedogenloos onderzoek van de burgerlijke samenleving, tot een onthulling van de ware aard en de effecten hiervan, inclusief de veroordeling van de seksuale moraliteit en valsheid. Alle wegen leiden naar Rome. En iedere echte Marxistiese analyse van welk belangrijk onderdeel dan ook van de ideologische superstructuur van de samenleving, van een overwegend, maatschappelijk fenomeen, moet leiden tot een analyse van de bourgeois maatschappij en van zijn "bezit"sbasis; moet eindigen in de realisatie dat "dit vernietigd moet worden".

Lenin knikte lachend. "Dat bedoel ik nu! Je bent

verdedigster voor de vrouwelijke kameraden en voor je Partij. Natuurlijk klopt het wat je zegt. Maar het verontschuldigd alleen maar de fouten die in Duitsland gemaakt zijn; het praat ze niet goed. Het zijn en blijven fouten. Kun je me echt serieus bezweren dat dingen als seks en huwelijk vanaf het standpunt van een rijp, levend histories materialisme besproken zijn. Grondige en veelzijdige kennis is daarvoor nodig; de zuiverste Marxistiese beheersing van een grote hoeveelheid materiaal. Waar kun je vandaag de dag nog de krachten daarvoor nog krijgen? Als ze er zouden zijn, dan zouden pamfletten zoals die ik noemde niet als studiemateriaal voor de lees- en discussie kringen zijn. Ze worden verspreid en aanbevolen, in plaats van bekritiseerd. En wat is het resultaat van deze zinloze, niet-Marxistiese behandeling van de vraag? Dat de kwesties van seks en huwelijk niet begrepen worden als onderdeel van een groter sociaal vraagstuk? Nee, erger nog! De grote sociale vraagstukken lijken een bijvoegsel te zijn van de seksuele problematiek. Het hoofdthema wordt een ondergeschikt iets. Dat brengt niet alleen de helderheid over het vraagstuk zelf in gevaar, maar het vertroebelt de gedachten, het klassebewustzijn van proletariëse vrouwen in het algemeen".

"En niet op de laatste plaats. Zelfs de wijze Salomon zei dat alles op z'n tijd moet komen. Ik vraag je: Is het nu de tijd om proletariëse vrouwen te amuseren met discussies over hoe men lief heeft en liefgehad wordt, hoe men trouwt/getrouwd is? ... Nu moeten de gedachten van vele vrouwelijke kameraden, van de vrouwen van de arbeiders, gericht zijn op de revolutie van het proletariaat. Het schept de basis voor een werkelijke vernieuwing van het huwelijk en de seksuele verhoudingen. Nu zijn andere problemen dringender dan de huwelijksvormen van de Maori's of incest in vroeger tijden. De kwestie van de Sovjets staat nu nog op de agenda van

het Duitse proletariaat. Verder het Verdrag van Versailles en het effect daarvan op het leven dan de werkende vrouw - werkloosheid, vermindering van salaris, belastingen, en nog een heleboel meer. Kortgezegd : ik blijf erbij dat dit soort politiek en sociaal onderwijs voor vrouwen van het proletariaat vals, echt vals is. Hoe kun je daarover zwijgen? Je moet je autoriteit daartegen gebruiken".

"Ik ben blijven kritiseren en protesteren bij leidende vrouwelijke kameraden in de afzonderlijke distrikten", zei ik tegen mijn boze vriend. Hij wist zelf dat een profeet nooit in zijn eigen land of kring erkend wordt. Door mijn kritiek had ik mezelf blootgegeven aan de "sterke overblijfselen van de sociaal-demokratiese ideologie en ouderwetse droogstoppelarij. Maar ten lange leste begint de kritiek effect te krijgen. Vragen over seks en huwelijk waren niet meer het hoofd-diskussie-thema. Maar Lenin ging langs dezelfde lijn verder.

"Ik weet het, ik weet het" zei hij, "vele mensen hebben ook beschuldigd van droogstoppelarij op dit punt, alhoewel dat mij enorm tegenstaat. Er zit zoveel hypokrisie en kortzichtigheid in. Maar ik blijf er kalm onder! De jonge vogeltjes die net uit het ei van bourgeois ideeën gekomen zijn, zijn altijd heel knap. Dat zullen we moeten laten varen. Ook de jeugdbeweging wordt besmet met deze ziekte van moderniteit in hun houding ten aanzien van seksuele kwesties en ze zijn er overdreven bezorgd over". Lenin legde ironies de nadruk op het woord 'moderniteit' en maakte een grimas terwijl hij het zei. "Ik hoor dat de seksuele kwesties de favoriete studie-onderwerpen van jullie jeugdorganisaties zijn. Men zegt dat er een tekort aan goede oratoren is over de materie. Zulke misvattingen zijn vooral schadelijk, vooral gevaarlijk in de jeugdbeweging. Ze kunnen gemakkelijk bijdragen tot de over-spanning en overdrijving in

het seksuele leven van sommigen van hen; een verspillen van jeugdige gezondheid en kracht. Je moet daar ook tegen vechten. Er zijn een niet gering aantal raakvlakken tussen de vrouwen- en de jeugdbewegingen.

Onze vrouwelijke kameraden moeten siestematies met de jeugd samenwerken. Dat is een voortzetting, een uitbreiding en een exaltatie van moederlijkheid van het individu naar de sociale sfeer.

En ieder ontwakend maatschappelijk leven en activiteiten van vrouwen moet aangemoedigd worden, zodat ze zich ontdoen van de beperkingen van hun Filistijnse individualistische gezins- en familiepsychologie. Maar daar komen we later wel aan toe.

"Ook een groot deel van de jeugd is er met ons op geband om "burgerlijke opvattingen en moraliteiten" te herzien voor wat betreft seksuele kwesties. En ik moet daarbij vermelden, een groot deel van onze beste, onze meest veelbelovende jonge mensen. Wat je eerder zei is waar. In de omstandigheden die door de oorlog en de revolutie waren veroorzaakt, verdwenen de oude, ideologische waarden, of verloren zij hun bindende kracht.

De nieuwe waarden kristalliseren zich langzaam uit, met strijd. In de verhouding tussen man en man, tussen man en vrouw, worden gevoelens en gedachten gerevolutionariseerd. Er werden nieuwe grenzen gemaakt tussen de rechten van het individu en de rechten van de gemeenschap en de plichten van individuen ??

De zaak is op dit moment nog in een stadium van alghele, chaotiese gisting. De richting, de ontwikkelingskrachten in de verschillende tegenstrijdige tendenzen zijn nog niet duidelijk gedefinieerd.

Het is een langzaam en vaak een heel pijnlijk proces van verrotting en groei. En in het biezonder in de sfeer van seksuele relaties, huwelijk en de familie.

De rotting, de corruptie, de smerigheid van het bourgeois huwelijk, met de moeilijke scheiding, de vrijheid van de man, de slavernij van de vrouw, de afstotende

hypokrisie van seksuele moraliteit en relaties vervult de meest aktieve en beste mensen met grote afkeer.

De veranderde houding van de jonge mensen ten opzichte van kwesties van seksueel leven, is natuurlijk gebaseerd op een "principe" en een theorie. Velen van hen noemen hun houding "revolutionair" en "kommunisties". En zij geloven werkelijk dat het zo is. Wij oude mensen zijn daardoor niet onder de indruk. Alhoewel ik alleen maar een sombere asceet ben, komt het mij vaak voor dat het zogenaamde "nieuwe seksuele leven" van de jeugd - en soms van de ouderen - puur bourgeois is, een uitbreiding van de bourgeois hoerenkasten. Dat heeft niets te maken met vrijheid van liefde zoals wij Kommunisten dat zien. Je moet de beroemde theorie kennen dat in een kommunistiese maatschappij de bevrediging van seksuele verlangens, van liefde, zo simpel en onbelangrijk zal zijn als het drinken van een glas water. Die "glas water" theorie heeft onze jongeren gek, echt gek gemaakt. Het is fataal gebleken voor vele jonge jongens en meisjes. De mensen die zich aan deze theorie houden, houden vol dat het marxisties is. Maar "nee, dank je wel" voor zo'n marxisme dat direct en onmiddellijk alle fenomenen en veranderingen in de ideologische superstructuur van de maatschappij toeschrijft aan de economiese basis!

Zo simpel liggen de zaken niet. Een zekere Friedrich Engels heeft daar lang geleden met betrekking tot het histories materialisme op gewezen. "Ik denk dat deze 'glas water'-theorie volledig on-marxisties is en bovendien asociaal. Natuurlijk moet dorst bevredigd worden. Maar zal de gemiddelde man in normale omstandigheden in de goot gaan liggen en uit een plas gaan drinken, of uit een glas met een vettige rand van vele monden? Natuurlijk is drinkwater een individuele zaak. Maar in de liefde zijn twee mensen betrokken en een derde, nieuw leven ontstaat. Dat geeft het z'n sociale belang, die een plicht inhoudt t.o.v. de gemeenschap. "Als kommunist heb ik niet de minste sympathie voor de glas water theo-

rie, alhoewel het de prachtige titel draagt van "bevrediging van liefde". In ieder geval is deze bevrijding van liefde noch nieuw, noch kommunisties. Je zult je herinneren dat ongeveer in het midden van de vorige eeuw "de emancipatie van het hart" gepredikt werd in de romantiese literatuur.

In de bourgeois praktijk werd het de emancipatie van het lichaam. Toen was het prediken meer getalenteerd dan vandaag de dag, en voor wat de praktijk betreft, daar kan ik niet over oordelen. Het is niet mijn bedoeling om met mijn kritiek te het asceties leven te prediken. Helemaal niet. Het kommunisme zal geen asceties leven brengen, maar levensgeluk, levenskracht, en een bevredigend liefdesleven zal dit bewerkstelligen.

Maar volgens mij geeft de huidige wijsverspreide hypertrofie in seksuele zaken geen geluk en kracht aan het leven, maar neemt het weg. In de tijd van revolutie is het slecht, erg slecht. "Vooral jonge mensen hebben levensgeluk en kracht nodig. Gezonde sport, zwemmen, racen lopen, allerlei soorten lichamelijke oefeningen en veelzijdige intellectuele interessen.

Leren, studeren, onderzoeken, zoveel mogelijk samen. Dat zal jongeren meer geven dan eeuwige theorieën en discussies over seksuele problemen en het zogenaamde "uit het leven halen wat er in zit". Gezond lichaam, gezonde geest! Noch monnik, noch Don Juan, noch de intermediaire houding van de Duitse Filistijnen.

Ken je jonge kameraad X? Een prima jongen, en zeer getalenteerd. En toch ben ik bang dat er niet veel van hem terecht zal komen. Hij vliegt van de ene liefdesrelatie naar de andere. Zoiets kan niet voor de politieke strijd, voor de revolutie. En ik zou niet zo zeker zijn van de betrouwbaarheid, het uithoudingsvermogen in de strijd van de vrouwen die hun persoonlijke romances verwarren met politiek. Noch ben ik zo zeker van de mannen die achter iedere rok aanrennen en die zich door iedere jonge vrouw in de val laten lopen.

Lenin sprong op, sloeg met zijn hand op de tafel, en ijsbeerde een tijdje door de kamer.

78

"De revolutie vereist concentratie, vermeedering van de krachten. Van de massa's, van individuen. Het kan geen orgiastiese omstandigheden tolereren zoals die voor de decadente helden en heldinnen van D'Annunzio normaal zijn. Losbandigheid in het seksuele leven is bourgeois, is een fenomeen van verrotting. Het proletariaat is een klasse in opkomst. Het heeft geen roes nodig als drug of stimulant. Evenmin een roes door seksuele overdrijving als een roes door alcohol. Het moet en zal niet mogen vergeten; de schande, de smerigheid, de wreedheid van het kapitalisme. Het krijgt de sterkste drang om te strijden van een classesituatie, van het kommunisties ideaal. Het heeft duidelijkheid, duidelijkheid en nog eens duidelijkheid nodig. En dus herhaal ik, geen verzwakking, geen verspilling, geen vernietiging van de krachten. Zelf-kontrolle, zelf-discipline is geen slavernij, zelfs niet in de liefde.

Maar vergeef, Clara, ik ben nogal ver afgedwaald van het uitgangspunt van onze konversatie. Waarom heb je me niet tot de orde geroepen? Het ging vanzelf. Ik maak me ernstig zorgen over de toekomst van onze jeugd. Het is een onderdeel van de revolutie. En als schadelijke tendensen verschijnen, die van de bourgeois maatschappij in de wereld van de revolutie komen - zoals de wortels van veel onkruid zich verspreiden -, dat is het beter om ze vroeg te bestrijden. Zulke vragen maken deel uit van het vrouwen vraagstuk".

ANDERE WERKEN EN EDITIES VAN M. BRINTON

79

Paris: May 1968
Solidarity, London (?)

Paris: Mai 1968
(waarschijnlijk Mad Flugschrift, Hamburg)

Authoritarian conditioning, sexual repression and the irrational in politics.
Solidarity, London 1970

ibid.
Black Rose Books, Montreal 1974

ibid.
Black&Red, Detroit 1975

ibid.
Brickburner Press, Brisbane 1983

Conditionnement autoritaire, repression sexuelle et l'irrationnel en politique
Echanges et Mouvement, Paris 1975

L'irrazionalita in politica
in: Irrazionalita 'e rivoluzione (Brinton/Comune Zamorana/Carrubba/Carroll) Edizione Anarchismo, Milano 1983
(Prima edizione italiana, novembre 1977. Stampato per conto della Rivista 'Anarchismo')

The Bolsheviks and workers' control 1917-1921. The State and Counter-revolution
Solidarity, London 1970

ibid.
Black&Red, Detroit 1972

ibid.
Black Rose Books, Montreal 1975

Die Bolschewiki und die Arbeiterkontrolle. Der Staat und die Konterrevolution
Verlag Association, Hamburg 1976

De Bolsjewiki en het arbeiderszelfbestuur 1917-1921
De Vlam, Amsterdam 1982.

Bijlage

De volgende tekst is een overdruk van Subversief pamflet nr. 12 en is opgenomen op verzoek van het Subversief kollektief die voor de vertaling van 'The irrational in politics' hebben zorggedragen.

Arbeiders! Wat ons wordt aangeboden is werk, altijd werk. De arbeid die noodzakelijk zou zijn voor het menselijk bestaan, terwijl dit juist krepeert onder de loonarbeid. Al vanaf de 19e eeuw wordt, om maar eens iets te noemen, de Dag van de Arbeid gevierd als een "dag van wereldwijd protest tegen de repressie". Daarna werd de mystifikatie rond deze viering zodanig opgevoerd dat bijvoorbeeld Mao en Lenin deze dag niet eens per jaar, maar eens per week vierden (de zogenaamde kommunistiese zaterdagen), een ware orgie en verheerlijking van de arbeid, een dag waarop arbeiders elkaar en hun kinderen met veel tamtam opjutten om onbetaalde klussen te verrichten, tot meerdere glorie van het kommunisme - of van het anarchisme, zoals ten tijde van de Spaanse burgeroorlog, toen de anarchisten, die deel uitmaakten van de regering, de "Jornadas Populares del Trabajo", volksfeesten van de arbeid, invoerden!

Later is de verheerlijking van de arbeid onder de diverse fascistische regiems (Hitler, Mussolini, Franco, Pinochet) al niet anders: de verheerlijking van de loonslavernij.

Arbeiders, wat ons wordt aangeboden is werk, altijd werk.

Vandaag de dag zien we hoe linkse en ultra-linkse groeperingen (partijen, partij-ideologen, vakbonden, etc.) niet anders doen dan het arbeidsethos bevestigen. Ze proberen elkaar af te troeven om de nationale prijs voor de beste oplossing van de crisis in de wacht te slepen, dat valt dagelijks in hun toespraken te horen. Het ene verhaal is nog ingenieuzer dan het andere: A zegt dat het beschikbare werk gelijk verdeeld moet worden > korter werken; B heeft het over solidariteitsheffingen die meer arbeid zullen opleveren; C praat over prijkscompensatie in ruil voor arbeid; D vindt dat de werklozen zelf kleinschalige arbeid moeten scheppen; terwijl E de prioriteit legt bij de kernbewapening; vervolgens komt F met de opvatting dat al deze ideeën gekombineerd moeten worden; terwijl G tenslotte een realistisch banenplan zegt te hebben dat echter alleen maar uitvoerbaar is als er bij de volgende verkiezingen voldoende stemmen worden binnengehaald.

Arbeid en nog eens arbeid - dat is de "oplossing" die deze linkse groeperingen te bieden hebben, "oplossingen" die het op loonarbeid gebaseerde systeem waarin wij leven op geen enkele manier aantasten, ook al zou de overheid ze overnemen.

Meer en meer zien we tegenwoordig echter groeperingen opkomen die ook niet zo verrukt zijn over dit arbeidsethos, dat zo ongeveer inhoudt dat een vaste baan hebben een dagelijks feest betekent (ook door werklozen zo gezien; in het algemeen is het niet leuk om werkloos te zijn, maar hoeveel lachende gezichten zie je 's ochtends om 7 uur bij de bushalte staan... Werk of geen werk,

het een is niet beter of slechter dan het andere en beide maken deel uit van het systeem van loonarbeid).

Dit is in ieder geval een heel ander standpunt, zeker wanneer het wordt doorgetrokken naar de strijd om afschaffing van de loonarbeid. En uiteraard zijn wij het hiermee eens, want dat zou afschaffing van de hele economische onderbouw en daarmee ook van de politiek-ideologische bovenbouw: de markteconomie, het leger, de nationale grenzen, van de heerschappij van de armoede. Maar de politieke fase, de weg ernaartoe, is bij de meeste van deze groeperingen ver te zoeken.

Dat komt omdat zij afschaffing van de loonarbeid ofwel een te vaag, abstract of utopisch standpunt vinden, ofwel denken dat hun achterban het niet zal begrijpen. Maar door het er niet over te hebben zal het voor hen ook altijd abstract en ongrijpbaar blijven, en met de opvatting dat de massa te dom zou zijn is ook de cirkel weer rond: loonarbeid zal blijven bestaan en daarmee het arbeidsethos.

Dan zijn er nog de groepen die zich wél bezighouden met de politieke fase van de afschaffing van de loonarbeid, dus het hoe, wanneer, waar en door wie. Maar volgens ons is bij die groepen, vooral in Nederland, vaak sprake van een weg die het beoogde doel in het geheel niet zal bereiken. Is het denkbaar dat de loonarbeid wezenlijk aangetast wordt door bijvoorbeeld een krachtige (internationale) kommunistische partij op te bouwen? Of door symbolische militante acties te voeren? Of door een parallel geldsysteem op te zetten, zoals in de alternatieve sektor getracht wordt (het "groene geld")? Of door bij jezelf te beginnen, en een alternatieve leefgemeenschap te vormen, een kommune, een plaats waar de onderlinge verhoudingen niet aangetast worden door de hegemonie van de loonarbeid? Of, tenslotte, door te trachten op kleine of grote schaal arbeiderszelfbestuur te realiseren?

Wij denken van niet. Het zijn natuurlijk allemaal nuttige ervaringen, zij het dan in negatieve zin. Wij denken echter dat het kapitalistische systeem er niet wezenlijk door wordt aangetast. De afschaffing van de loonarbeid kan alleen bereikt worden door de autonome strijd van de arbeiders zelf!

ARBEIDERS-AUTONOMIE, is dat de strijd voor behoud van werk en loon, voor de 35 - 34 - 33-urige werkweek? Natuurlijk kan het niet anders dan dat we vechten tegen de huidige verslechtering van onze levensomstandigheden. Maar hoe kan er in vredesnaam gesproken worden van een "overwinning", zoals de vakbeweging bij de ADM deed, als er "slechts" 500 mensen ontslagen worden, en de rest uit dankbaarheid meer dan een maandsalaris mag inleveren?

Ook wanneer we er nog in slagen ons werk te behouden,

de loonverlagingen in te dammen, een kortere werkweek voor elkaar te krijgen, VUT-regelingen en wat dies meer zij; dat we uitgebuit worden wordt er alleen maar duidelijker door. Het wordt duidelijk dat we gedwongen zijn onze arbeidskracht te verkopen - om te kunnen overleven.

We worden betaald; dat wil zeggen dat we handelswaar zijn, goederen die gebruikt worden en afgedankt als ze niet meer nodig zijn. Objekten dus, dingen, en geen mensen die baas zijn over hun eigen leven!

Degenen die nog denken dat het een overwinning is wanneer ze althans hun baan weten te behouden moeten ook bedenken ten koste van wie en wat dat gebeurt en wie er eigenlijk beter van worden.

Vroeger streden we voor loonsverhoging, nu tegen bezuinigingen; beide zinloos als het daarbij zou blijven. Immers, wat het kapitaal ons met de ene hand geeft neemt het ons met de andere hand af.

Daarom moeten we ophouden met alleen maar "eisen te stellen", die tijd ligt achter ons en dat moeten we voorbij streven. Het wordt zo langzamerhand tijd dat we onze strijd gaan koördineren en verbreden, opdat een ander vraagstuk aan de orde kan komen, - namelijk hoe we het kapitalistische systeem kunnen afbreken en vernietigen. Het kapitalisme heeft ons immers niks anders te bieden dan de langzame dood van de lonarbeid, en, door de economische oorlog tot een echte om te vormen, de snelle dood op de slagvelden.

ARBEIDERS-AUTONOMIE, is dat de strijd voor demokratisering in de bedrijven en behoud van overheidssteun? Worden de werknemers in de gehele of gedeeltelijke staatsbedrijven minder uitgebuit dan diegenen die voor een andere werkgever werken?

NEE!!

Worden de arbeiders in de oostbloklanden waar de staat alle grote bedrijven in handen heeft minder uitgebuit dan wij in het westen? NEE!!

Wanneer de staat onze werkgever is in direkte zin of via een omweg door subsidies of garanties aan het bedrijfsleven, dan zien we dat ze zich niet anders gedraagt dan welke andere baas dan ook. Nog steeds zijn we dan loonslaven, overgeleverd aan of strijdend tegen het kapitalisme van de staat.

En wat betreft demokratisering: meer inspraak van arbeiders in de ondernemingsraad heeft toch om maar iets te noemen niet de ondergang van de RSV kunnen tegenhouden. Nee, nog steeds moeten we daarvoor de straat op. In Frankrijk is er het bekende voorbeeld van de horlogefabriek LIP, die een paar jaar geleden failliet ging waaraan zelfs massale akties van de arbeiders niets konden veranderen. Het bedrijf werd echter bezet en er wordt nu nog steeds gewerkt: onder arbeiderszelfbestuur. Maar wat zien we? LIP moet wel concurreren op de kapitalistische markt met als gevolg loonsverlagingen, opdrijving van het werktempo, ontslagen...

ARBEIDERS-AUTONOMIE, betekent dat samen strijden met de vakbonden, linkse partijen, de welzijnssektor etc? Wat willen en doen al die linkse organisaties? Ze willen dat we strijden voor overheidssteun, voor demokratisering, dus voor het kapitalisme en versterking van de staat. Maar aangezien het kapitalisme niet door arbeiders bestuurd kan worden zal de regering worden overgenomen van rechts door die organisaties - en voor ons is er dan niets veranderd! Ze laten ons wat marginale stakingen doen, nauwelijks meer dan zoethoudertjes, een onschuldige uitlaatklep voor de klachten van de arbeiders. Ze houden die stakingen altijd van begin tot eind onder hun controle, en zorgen ervoor dat ze per bedrijf geïsoleerd blijven. Dat alles werkt ontmoedigend en heeft de bedoeling dat we als enige "hoop" nog de verkiezingen zien die hen aan de macht moeten brengen.

Welnu, wat moet er dan gedaan worden om ARBEIDERS-AUTONOMIE te realiseren?

We moeten onzelf organiseren! We moeten actief tegen gaan dat onze strijd alleen dient als voertuig voor de vakbonden en partijen, terwijl we zelf met een kluitje het riet in worden gestuurd. Hiervoor moeten we een aantal dingen in het oog houden en een gerichte strategie opbouwen.

De hieronder genoemde punten zijn ontleend aan de strijd van Italiaanse en Spaanse kameraden in de afgelopen tien jaar, en ook gedeeltelijk opgekomen in de Rotterdamse havenstaking van 1979.

- * Het organiseren van een onafhankelijke Algemene Vergadering die ervoor moet zorgen dat de leiding van de strijd in handen blijft van de arbeiders zelf. Als er met afvaardigingen wordt gewerkt dienen deze over een zorgvuldig uitgewerkt mandaat te beschikken en op elk moment te kunnen worden teruggeroepen. De stakingskomités, die buiten en vaak tegenover de vakbeweging staan, zijn ook voortdurend aan controle door deze AV onderworpen.
- * Ook buiten het bedrijf solidariteit zoeken. Het door de vakbeweging opgedrongen isolement moet doorbroken worden.
- * Al onze activiteiten moeten leiden tot de koördinatie van de strijdende bedrijven. En dat heeft niets te maken met de traditionele impasse van zinloze manifestaties zelfs die waarbij 400.000 mensen de straat opgaan (21 november), of petitie al staan er nog zo veel handtekeningen onder, noch met onderhandelingen door zogenaamde delegaties; dit alles dient er immers uiteindelijk steeds weer toe om ons "het werk ordelijk en waardig te laten hervatten" zoals de vakbonden het uitdrukken.
- * Het is noodzakelijk om de strijd algemener te maken; dat kan bijvoorbeeld inhouden het aansluiting zoeken bij autonome organisaties van werklozen of buitenlandse arbeiders, bij strijdbare konsumentenbonden, autonome

buurtorganisaties etc. Allen hebben immers de staat als tegenstander en gezamenlijk worden we ons bewust van de noodzaak deze te vernietigen: deze belangrijkste verdediger van het kapitaal en de markteconomie, die de oorzaak is van overproductie, massale werloosheid, pure armoede en oorlog. Tenslotte zullen we de loondienst afschaffen die ons geketend houdt in dwangarbeid! Eenheid in de strijd, en deze verbreden door zelforganisatie, dat is de enige weg die leidt naar autonome arbeidersmacht: de arbeiders-raden.

Wat we op dit moment kunnen doen

Naast de - wellicht tijdelijke - organen die tijdens een periode van strijd ontstaan (Algemene Vergadering, autonome stakingskomités, solidariteitskomités, arbeidersraden) bestaan er andere vormen van organisatie die eigen zijn aan de arbeidersklasse. we bedoelen groepen arbeiders die ervoor zorgen dat de strijdbaarheid blijft bestaan en dat ervaringen verder overdacht en verwerkt worden ook buiten de periodes van werkelijke strijd. Dit soort groepen bestaan op dit moment overal ter wereld! Ook in Nederland bestaan zulke groepen, waaronder ons kollektief.

Daar het kapitalisme ons steeds verder de strot uitkomt is het nodig dat arbeiders die het met ons pamphlet eens zijn:

zich organiseren om zowel binnen als buiten de bedrijven activiteiten te ontplooiën (bijeenkomsten organiseren, informatie verspreiden, propaganda maken bijvoorbeeld tijdens werkonderbrekingen...)

zich binnen de bedrijven organiseren rond radikale politieke uitgangspunten (verwerping van de vakbeweging, het parlementarisme, de rechtse zowel als de linkse partijen, vóór afschaffing van de loonarbeid en de staat...)

autonome politieke groepen vormen, dus onafhankelijk van enige andere organisatie van buiten, zonder de pretentie dat zij het proletariaat zouden vertegenwoordigen

Deze permanente activiteit van een verhelderende praktijk en theorie temidden van de arbeidersklasse, het vormen, ontwikkelen en koördineren van autonome groepen; dat zijn de middelen die tussen de periodes van strijd de arbeiders-autonomie door middel van de strijd dichterbij zullen brengen, al gaat het tegen de stroom in, tegen de burgerlijke invloeden op het proletariaat (het juk van de vakbeweging, de cellen van ultra-linkse partijen...).

We kunnen ons afvragen hoe het leven er uit zou zien zonder loonarbeid. Laten we een paar voorbeelden geven. Op dit moment is er in de EEG een overschot aan melk, boter en kaas omdat de prijzen te hoog zijn, en dat blijft

zo omdat er anders niet genoeg winst wordt gemaakt. Toch zouden miljoenen mensen deze produkten goed kunnen gebruiken. In plaats van dit enorme overschot te vernietigen zou het ook verdeeld kunnen worden daar waar het nodig is. Hetzelfde geldt voor stoffen als olie. In feite kan de huidige wereldeconomie voldoende produceren om in ieders behoefte te voorzien. Dit gebeurt niet, omdat er niet voor behoefte wordt geproduceerd, maar voor winst.

AFSCHAFFEN VAN DE LOONARBEID BETEKENT AKTIVITEITEN TE VERRICHTEN VOOR DE BEHOEFTE VAN DE GEMEENSCHAP

Een ander voorbeeld heeft betrekking op de situatie van de vrouw, die nu afhankelijk is van het inkomen van haar man, en door onbetaald werk te verrichten voor het gezin sluipt het systeem van loonarbeid binnen in de gezinsrelatie; door afschaffing van loonarbeid zou een meer gelijke relatie kunnen ontstaan.

Tenslotte zijn er tientallen voorbeelden te noemen van maatschappelijke verhoudingen die ingrijpend zouden veranderen als de loonarbeid zou worden afgeschaft. Het zou te ver voeren om dat hier uitputtend te behandelen. Wellicht geven we hier een andere brochure over uit; jullie ideeën, ervaringen en medewerking zijn welkom!

UITGAVEN VAN DE STRUIKROVER

- Nederland in de wapenhandel. (Overdruk IKV-rapport) A4, 70 blz. f3,- (uitverkocht)
- Schermerhorn, Ds. N.J.C.; Anti-militaristische teksten, A5, 64 blz., offset, f2,50, (uitverkocht)
- Derde wereld-isme of socialisme. A5, 20 blz. gestencild, f2,50 (uitverkocht)
- Ik verdom 't - wat bezielt die totaalweigeraars? A4, 110 blz., offset, gelijmd, f8,-
Koproductie Struikrover/Lont
- Oorlog in Nederland of het geweer van je buurman, Onkruit Amsterdam, A5, 80 blz., offset, f4,75 (uitverkocht)
- Laat de rivier leven! De strijd van de Samen tegen een waterkrachtcentrale. A4, 60 blz., offset, f5,50
- Sociale bewegingen in Japan. Half folio, 80 blz., gestencild, f3,-
- Klein, Hans-Joachim; Alleen doden zwijgen - demystificatie van de stadsguerilla. Een interview met Hans-Joachim Klein. De Vrienden van het Volk Bibliotheek - Deel Twee. A5, gestencild, 88 blz., f3,50
- Het Anarchistisch Koekboek.
De Vrienden van het Volk Bibliotheek - Deel Een
A5, gestencild, 98 blz., f4,- (UITVERKOCHT)
- Ritz, Hans; De valse Papalagi-papa, demystificatie van een kassucces.
A5, 84 blz., gestencild, f3,50